

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНИХ НАУК І СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітній рівень – бакалавр

на тему: **«АСПЕКТ АР КРИМ У ВІДНОСИНАХ УКРАЇНИ З ТУРЕЧЧИНОЮ:
З 2014 ДО 2023 РОКУ»**

Виконала:

студентка 4 року навчання
спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»

Власенко Поліна Олександрівна

Керівник

Тараненко Ганна Геннадіївна

кандидат політичних наук

старший викладач

кафедри міжнародних відносин

КИЇВ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ТУРЕЧЧИНОЮ	6
1.1. Ключові підходи до формування дипломатичних відносин між Україною та Туреччиною щодо АР Крим: зовнішньополітичні вектори й чинник стратегічного партнерства.....	6
1.2. Відносини між Україною та Туреччиною в теорії реалізму.....	13
1.3. Метод кейс-стаді як метод дослідження відносин України та Туреччини щодо АР Крим.....	17
РОЗДІЛ 2. НАСЛІДКИ АНЕКСІЇ АР КРИМ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ ДЛЯ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ТУРЕЧЧИНОЮ	21
2.1. Взаємодія України та Туреччини відносно АР Крим з 1991 р. до 2023 р.....	21
2.2. Реакція Туреччини на анексію Криму: наслідки анексії для політико-економічних відносин між Україною та Туреччиною.....	28
2.3. Українсько-турецькі ініціативи для підтримки стратегічного партнерства після анексії Криму.....	34
РОЗДІЛ 3. ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКИХ ВІДНОСИН СТОСОВНО АР КРИМ ПІСЛЯ АНЕКСІЇ	39
3.1. Українсько-турецькі гуманітарні зв'язки в контексті політики реінтеграції АР Крим до України.....	39
3.2. Концептуалізація двосторонньої стратегії українсько-турецького економічного розвитку в умовах поглиблення євроінтеграції: вимір АР Крим.....	41
3.3. Перспективи військово-технічної співпраці між Україною та Туреччиною в рамках BLACKSEAFOR стосовно АР Крим.....	45
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61
АНОТАЦІЯ	66

ВСТУП

Актуальність теми. Дослідження відносин між Україною та Туреччиною у контексті Автономної Республіки Крим стало значущим аспектом в сучасному політичному ландшафті. За період з 2014 по 2023 рік стосунки між Туреччиною та Україною пройшли значні зміни: Туреччина підтримала територіальну цілісність України й розширила співпрацю як в економічній, так і в політичній та військовій сферах.

У лютому 2021 року Туреччина підтвердила свою підтримку України та її територіальної цілісності, висловивши занепокоєння щодо стану кримськотатарського народу в окупованому Криму. Туреччина також виступає як посередник у конфлікті між Україною та Росією, у тому числі стосовно кримського питання. У лютому 2022 року Туреччина брала участь у переговорах з Росією для врегулювання конфлікту в Україні. Попри це, Туреччина зберігає економічні та політичні зв'язки з Росією через ряд факторів, включаючи енергетичну залежність та співпрацю в галузі військової промисловості.

Однак, існують серйозні занепокоєння в турецькому суспільстві стосовно анексії Криму та вторгнення Росії в Україну. Анкара послідовно відмовляється розглядати можливість участі в санкціях, стверджуючи, що такі заходи є неефективними, контрпродуктивними й можуть призвести до ізоляції країн, проти яких вони спрямовані, а також до загострення напруженості. Така позиція дозволяє Туреччині підтримувати оперативні політичні канали та економічні відносини зі сторонами конфлікту, водночас зміцнюючи свою глобальну позицію як посередника в конфлікті, що має дипломатичні можливості для ефективного посередництва.

Старший аналітик з Центру євразійських досліджень у Туреччині, доктор Тургут Кемер Тунджель, пояснює зацікавленість Туреччини у відносинах з Росією таким чином: «Багатовікова історія взаємин між Росією та Туреччиною, яка наповнена

війнами та конфліктами, вимагає від нас ретельного розуміння та уважності. Туреччина не може допустити себе бути наївною у відносинах з Росією» [36].

Тургут Кемер Тунджель наголошує на значному впливі відмінностей між західними країнами й Туреччиною, підкреслюючи підвищену актуальність Росії як потенційного колаборанта для Туреччини. Зокрема, Тунджель припускає, що підтримка деякими західними союзниками певних угруповань, пов'язаних з Робітничою партією Курдистану в Сирії, змушує Туреччину шукати співпраці з Росією та іншими гравцями в регіоні [36].

Збереження та розвиток дипломатичних стосунків між Україною та Туреччиною в умовах геополітичної нестабільності набувають особливого значення. Територіальна цілісність України та ситуація на півдні країни викликали занепокоєння Туреччини, яка підтримувала її збереження. Визначення перспектив та динаміки цих відносин протягом декількох останніх років є актуальною та важливим завданням для розуміння впливу геополітичних змін на регіональну стабільність.

З огляду на це, відносини України та Туреччини в контексті ситуації на південному сході України та з огляду на анексію півострова Крим є об'єктом уваги даного дослідження.

Актуальні дослідження та публікації. Дослідження взаємин між Україною та Туреччиною висвітлені в роботах українських вчених, таких як П.Варбанець [2], С.Василенко [3], М.Воротнюк [4], Я.Дашкевич [6], В.Зам'ятін [8], С.Корсунський [12], О.Кучмій [16], Н.Мхитарян [21], Л.Рассоха [30], В.Редькіна [31] та інших.

Мета кваліфікаційної роботи – з'ясувати ключові характеристики та особливості відносин України з Туреччиною з 2014 до 2023 року щодо АР Крим.

З огляду на поставлену мету, визначаються наступні *завдання*:

1. Схарактеризувати відносини між Україною та Туреччиною в контексті кризового періоду, спричиненого анексією Криму РФ.

2. Виокремити ключові фактори, що впливають на дипломатичні та політичні відносини між двома країнами, зокрема історичні та культурні зв'язки, економічні та геостратегічні інтереси.

3. Визначити особливості ставлення Туреччини до анексії Автономної Республіки Крим з боку РФ.

4. Виявити наслідки анексії АР Крим Російською Федерацією для відносин між Україною та Туреччиною, зосередившись на політичних, економічних та соціокультурних аспектах.

5. Схарактеризувати українсько-турецькі ініціативи, спрямовані на підтримку стратегічного партнерства після анексії Криму, зосередившись на їхньому значенні для політичного, економічного та соціального співробітництва між обома країнами.

6. Схарактеризувати перспективи співпраці країн, аналізуючи тексти укладених між ними угод про співробітництво.

Об'єктом дослідження є АР Крим у відносинах України з Туреччиною з 2014 до 2023 року.

Предметом дослідження є ключові характеристики та особливості відносин України з Туреччиною з 2014 до 2023 року щодо АР Крим.

Методи дослідження включають кейс-стаді, аналіз документів та вивчення наукової літератури (desk research).

Основними джерелами для вивчення українсько-турецького співробітництва є міжнародні договори, угоди міжурядового й міжвідомчого характеру, офіційні заяви та інші документи між Україною та Туреччиною, що дозволяють розуміти параметри відносин між країнами й прогнозувати їхній розвиток. До них належать законодавчі акти та концептуальні документи.

Наукова новизна дослідження виявляється у глибокому огляді взаємин між двома країнами у зв'язку з анексією АР Крим, розкритті ключових аспектів цієї теми та висвітленні перспектив співпраці на міжнародному рівні.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ТУРЕЧЧИНОЮ

1.1. Ключові підходи до формування дипломатичних відносин між Україною та Туреччиною щодо АР Крим: зовнішньополітичні вектори й чинник стратегічного партнерства

За думкою українського науковця та дипломата, доктора фізико-математичних наук, Надзвичайного і Повноважного посла України в Турецькій Республіці (у 2008-2016 рр.) Корсунського С.В., міждержавні відносини – це взаємовідносини між різними державами або країнами, що охоплюють політичні, економічні, соціальні, культурні та інші види взаємодії між країнами. Міждержавні відносини визначаються договорами, угодами, дипломатичними стосунками, торговельними угодами, міжнародними організаціями та іншими механізмами співпраці й конфронтації між країнами [12]. Це ключовий аспект міжнародних відносин, який визначає світовий порядок і формує політичну карту світу.

Також Корсунський С.В. визначає, що поняття «регіон» використовується для визначення географічного простору зі спільними характеристиками, такими як географічне положення, культурні аспекти, економічний розвиток, політичні структури. Концепція регіону може базуватися на географічних межах або адміністративно-політичних одиницях [12]. Регіон об'єднує території зі схожими характеристиками, такими як мова, культура, історія, економічний розвиток, а також може бути визначений через функціональні взаємозв'язки, такі як торгівля, транспортні маршрути, економічні зони тощо. Концепція регіону дозволяє аналізувати та розуміти групи територій з подібними характеристиками для подальшого розвитку та управління.

Регіон відіграє значущу роль у міждержавних відносинах через кілька ключових аспектів. По-перше, регіони можуть бути важливими акторами в міжнародних відносинах через свої економічні, політичні та військові можливості. Вони можуть

мати власні інтереси, які впливають на їхню взаємодію з іншими країнами. По-друге, регіональні організації, такі як Європейський союз, Асоціація країн Південно-Східної Азії або Африканський союз, стають важливими форумами для співпраці та консультацій між країнами-членами.

Крім того, регіони можуть бути аренами конфліктів, де міжнародні сили можуть втручатися або намагатися медіювати для забезпечення миру та стабільності. Також важливим є те, що регіональні блоки можуть впливати на глобальні питання, такі як торгівля, зміни клімату та міграція, через свою здатність об'єднувати сили та спільно діяти в міжнародних форумах. Таким чином, регіон виступає як важливий елемент у складних мережах міжнародних відносин, впливаючи на політичну та економічну динаміку світового співтовариства.

Співпраця з Турецькою Республікою має велике значення для підтримання позицій України як в регіональному, так і в глобальному контекстах. Обидві країни виступають як ключові елементи транспортного коридору, що об'єднує Європу й Азію, що робить їх взаємодоповнюючими партнерами у цій системі. Українсько-турецькі відносини співпраці відіграють важливу роль, а їх перспективи та наслідки визначають Україну як бажаного політичного й економічного партнера для будь-якої країни в міжнародній спільноті.

Згідно із дослідженням А.Кислухи разом із к.і.н. Боротканич Н. стає відомо, що існує специфіка відносин між Україною та Туреччиною у контексті АР Крим, адже Туреччина не визнає анексію Криму Росією, цілком підтримуючи територіальну цілісність України в цьому питанні, втім продовжує співпрацювати з РФ через прагматичну політику турецького уряду [11]. Але, Україна і Туреччина все одно співпрацюють в інших сферах, таких як економіка, торгівля, культура та туризм. Міністр закордонних справ Туреччини М.Чавушоглу підкреслив, що Туреччина ніколи не змінить свою принципову позицію щодо невизнання незаконної анексії Криму Росією. Він зазначив, що їх підтримка територіальної цілісності України та її суверенітету є постійною, тому вони завжди будуть відверто висловлювати цю

позицію на міжнародних платформах [34]. Це свідчить про те, що обидві країни вміють окремо розглядати спірні питання і водночас розвивати конструктивні зв'язки в інших сферах співпраці.

Україна та Туреччина мають значні спільні національні інтереси у досягненні оптимального балансу сил у нових геополітичних умовах, що виникли в регіоні після розпаду СРСР. Туреччина є важливою для України у встановленні відносин з країнами Східного Середземномор'я та Близького Сходу. Рух України та Туреччини в одному напрямку також обумовлений взаємодією економік обох країн та їх співпрацею в рамках Організації чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС).

Туреччина виявляє перманентний інтерес до України та підтримує приватні інвестиційні ініціативи. Обсяг турецьких капіталовкладень в Україну за офіційними даними становить близько 0,5 млрд. доларів, а за експертними оцінками, враховуючи ресурси, залучені через треті країни в системи ОЧЕС, даний обсяг становить приблизно 3 млрд. доларів [22].

Кислуха А. визначає, що протягом останніх років Організація концентрувала увагу на зайнятті відповідних позицій у глобальній системі міжнародних відносин. ОЧЕС відзначається своїм економічним спрямуванням, активно працюючи над вибором та впровадженням конкретних проєктів з метою сприяти розширенню торговельних можливостей для підприємців і бізнесу. Таким чином, Україна проявляє інтерес у втіленні регіональних енергетичних та інфраструктурних ініціатив, таких як будівництво кільцевої автостради навколо Чорного моря та створення Спільного енергетичного ринку Чорномор'я. Членство України в ОЧЕС обумовлене її стратегічним географічним розташуванням, що може сприяти збільшенню торговельного обороту з рядом країн, включаючи Туреччину, Румунію, Грузію та інші [11]. Також важливою метою для України є забезпечення енергетичної незалежності через участь у проєктах ОЧЕС. Привернення іноземних інвестицій також є ключовим аспектом для України. Додатково, Україна розглядає ОЧЕС як можливість

наближення до європейських стандартів і може використовувати досвід Румунії та Болгарії щодо євроінтеграції та реформ.

Основними стратегічними цілями України в Чорноморському регіоні є забезпечення диверсифікації постачання енергоносіїв шляхом використання ресурсів Каспію та отримання доступу до значних ринків країн регіону шляхом створення ефективних і безпечних трансрегіональних транспортних мереж. Одночасно, Україна зацікавлена в зменшенні загроз для власної безпеки зі сходу, зокрема з конфліктних районів, шляхом спільного створення регіональних механізмів контролю над нелегальною міграцією, міжнародною злочинністю, наркотичним бізнесом тощо.

У цьому контексті Турецька Республіка вважається одним з найбільш перспективних партнерів для України. Співпраця з Туреччиною для забезпечення безпеки в Чорноморському регіоні значно підсилює можливості України в економічному співробітництві між Заходом та Сходом. Київ має великий потенціал зіграти ключову роль у встановленні нової системи безпеки й стабільності в Чорноморському регіоні, розробляючи сучасні моделі міждержавного партнерства на пострадянському просторі.

Спочатку необхідно звернутися до літератури, що досліджує історію відносин між Україною та Туреччиною, оскільки це допоможе краще зрозуміти сучасний стан взаємовідносин між цими країнами. Цікавою у цьому контексті є стаття директора енергетичних програм центру «Номос» М.Воротнюка «Українсько-турецькі відносини: здобутки, проблеми, перспективи» [4]. Загальні аспекти історії відносин між обома країнами описані у статті «Відносини між Україною та Туреччиною на сучасному етапі» к.політ.наук О.Моцика [20]. Інформацію про українсько-турецькі відносини можна знайти в академічному виданні «Вплив російсько-української війни на інтереси та політику Туреччини» від А.Кислухи [10]. Аналогічну тему розкриває Н.Мхитарян, к.п.н., головний консультант відділу досліджень країн Близького Сходу та Азійсько-Тихоокеанського регіону, у своїй статті «Стратегія розвитку українсько-

турецьких відносин у контексті пріоритетних завдань української держави» [21] та інші джерела.

Сучасні українсько-турецькі відносини, зокрема на рівні макроекономічних показників, описуються в статтях вітчизняних дипломатів і керівників Міністерства закордонних справ України, таких як Г.Піскорська, Н.Князев, В.Люшенко [25], а також колишнього першого секретаря Посольства України в Туреччині Ю.Тарасюка [35]. Однак у цих публікаціях, через офіційний характер авторів, уникаються гострі питання та складнощі, що стосуються специфіки транзиту енергоносіїв.

Процес налагодження та розвитку відносин між Україною та Туреччиною на сучасному етапі досліджуються у працях к.політ.наук О.Кучмій [16], таких як «Туреччина на перехресті цивілізацій: трансформація зовнішньої політики та культурної ідентичності», а також у статтях «Інфокомунікаційні зв'язки між Україною та Туреччиною» [25] та «Стан та перспективи українсько-турецьких відносин» [34].

Статті аспіранта Інституту світової економіки й міжнародних відносин НАН України В.А. Редькіної [31] розглядають історичні та політичні основи українсько-турецького партнерства й аналізують стан сучасних відносин між Україною та Туреччиною. Турецький дослідник у сфері міжнародних відносин А.Караосманоглу у своєму дописі «Для України важливо використати турецький шанс» [9] та викладач кафедри суспільних комунікацій та регіональних студій Одеського національного університету імені І.І. Мечникова Ю.Тарасюк у статті «Стратегічні перспективи та розвиток двосторонніх відносин між Україною та Туреччиною» [35] розглядають основні напрямки зовнішньополітичної діяльності України, включаючи взаємовідносини з Туреччиною. Надзвичайний і Повноважний Посол України, кандидат філологічних наук Ю.Кочубей [13] у своїй статті «Відповідно до “чорноморської орієнтації”» аналізує політичну лінію турецького уряду щодо України.

У колективній роботі під керівництвом І.Чернікова, дослідника історії Туреччини, українсько-турецьких взаємин, міжнародних відносин на Близькому Сході, проблем орієнталістики в основній праці «З глибини століть. Про миротворчу тенденцію у взаєминах України й Туреччини у контексті історії» [43] розглядається історія та сучасний стан українсько-турецьких економічних зв'язків. У роботі О.Моцика «Відносини між Україною та Туреччиною на сучасному етапі» [20] стверджується, що для Туреччини економічні зв'язки з Україною є пріоритетними через певну взаємодоповнюваність наших економік.

Аналіз торговельних відносин між двома країнами був проведений різними авторами. М.Воротнюк у своїй праці «Українсько-турецькі відносини: здобутки, проблеми, перспективи» [4] розглянув цей аспект, також к.і.н., дослідник Ю.Швець у своїй статті «Українське бачення значення Туреччини на сучасному європейському полі» [45], а український видатний історик та письменник В.Сергійчук у своїх статтях [32] досліджував торговельні відносини між країнами. Історичне та геополітичне обґрунтування південного вектора зовнішньої політики України було висвітлено в праці одеського політолога С.Василенко «“Чорноморська доктрина” України та її сучасні виміри» [3] та статті ветерана дипломатії Ю.Кочубея «Відповідно до “чорноморської орієнтації”» [13]. Стратегічні інтереси України в Чорноморському регіоні пов'язані з питаннями національної безпеки, про що свідчать дослідження авторів колективної монографії під керівництвом тюрколога Г.Халимоненко [42] та історика Я.Дашкевича [6].

Мінімальний обсяг дослідження стосується питань взаємодії між культурами наших країн та аспектів туризму. Журналіст і оглядач відділу міжнародної політики ZN.UA В.Кравченко у своїй роботі «Туреччина підтримує приєднання України до Плану дій щодо членства» подав важливі дані щодо обміну туристичними групами між Україною та Туреччиною [15]. Цікаву інформацію можна знайти у праці А.Кислухи «Вплив російсько-української війни на інтереси та політику Туреччини»

[10]. Культурні аспекти розглядаються у монографії під редакцією В.І. Сергійчука «Історичні традиції порозуміння між українським і турецьким народами» [32].

Старший аналітик Центру досліджень сучасної Туреччини (Карлтонський університет) Євгенія Габер вважає, що в Туреччині Росію сприймають як суперника, але не ворога: «У Туреччині домінує відчуття, що з Росією не можна не працювати: на рівні політичних еліт, громадської думки, на рівні бізнесу» [36].

На думку Габер, Туреччина координує свої дії з Росією, щоб уникнути ескалації навіть, якщо в них різні інтереси. «Росія важлива Туреччині як певний інструмент дипломатичного шантажу Заходу. Туреччина може, наприклад, сказати США, що якщо ви нам не даєте ракетні системи Patriot, ми отримаємо С-400 від Росії. Для Туреччини російський напрямок – це можливість досягти умовної стратегічної автономії й показати Заходу, що він не є єдиною опцією», – пояснює вона [36].

Навіть при наявності великої кількості фактів та міжнародно-правової бази для українсько-турецького співробітництва протягом останніх двох десятиліть, це співробітництво ще не отримало належної уваги у наукових дослідженнях. Нові інструменти міждержавного співробітництва, такі як «конструктивне партнерство» між Україною та Туреччиною, які з'явилися в умовах постбіполярної системи міжнародних відносин, поки не отримали достатнього теоретичного висвітлення у політологічній літературі, як вітчизняній, так і закордонній. Хоча українсько-турецькі відносини були предметом інтенсивних досліджень наприкінці 1990-х – у середині 2000-х років, за останні роки їхня кількість значно зменшилась. Це вимагає комплексного дослідження процесу становлення та розвитку українсько-турецького партнерства [14].

Основними джерелами для вивчення політичного, дипломатичного, військового та економічного аспектів українсько-турецького співробітництва є чинні міжнародні договори, угоди міжурядового й міжвідомчого характеру, офіційні заяви та інші документи, укладені між Україною та Турецькою Республікою. Ці матеріали, як змістом, так і формою, достатні для розуміння параметрів та якісного рівня відносин

між країнами й дають змогу прогнозувати науково обґрунтовані варіанти їхнього розвитку у найближчій перспективі. Особливе значення у дослідженні мають багатосторонні угоди та інші міжнародні документи.

До цієї групи джерел належать законодавчі акти та концептуальні документи вищих органів державної влади України, такі як Договір про дружбу і співробітництво між Україною і Турецькою Республікою. Останнім елементом у цій групі є документи, що стосуються угод у різних галузях співробітництва, такі як угоди про енергетику, оборону, технології тощо. Ці документи доступні на сайті Офіційного Інтернет-порталу Верховної Ради України та інших вказаних ресурсах.

1.2. Відносини між Україною та Туреччиною в теорії реалізму

Теорія реалізму є однією з основних теорій міжнародних відносин. Вона припускає, що держави є основними акторами на міжнародній арені, і вони діють переважно відповідно до своїх власних інтересів, які зазвичай визначаються безпековими, економічними та політичними факторами. В теорії реалізму приділяється велика увага балансу сил, дипломатичним відносинам і конфліктам між державами. У відносинах між Україною та Туреччиною можна побачити реалістичний підхід через призму їхніх взаємних інтересів, геополітичного розташування, економічних факторів та інших аспектів [5].

Уважність турецьких дослідників та політичної еліти до України та її ролі в зовнішній політиці країни відображається в їхньому стратегічному підході до відносин між двома країнами, зокрема у працях американського політолога та вченого Оле Холсті. Туреччина розглядає взаємодію з Україною як частину ширшого контексту забезпечення безпеки й стабільності в Східній Європі та Чорноморському регіоні. Зауважується, що Туреччина акцентує на спільних цілях, географічній близькості та історичних зв'язках між обома країнами, які вважає за підставу для спільної дії. Це може включати співпрацю в питаннях безпеки, економіки та політики у великому регіоні, що охоплює Європу та Середню Азію. Слід підкреслити, що за

думкою українського історика азербайджанського походження, доктора історичних наук, професора Туранли Ф. обидві країни мають свої власні інтереси у регіоні, і співпраця між ними може стати фундаментом для зміцнення стабільності та розвитку [37]. Такий підхід відображає висхідну важливість регіональної співпраці в сучасному геополітичному контексті.

Вважається, що демократична, стабільна та прозахідно-налаштована Україна є важливим союзником для Туреччини у протистоянні експансіоністським нахилам Росії. Також, наголошується на значенні України для забезпечення стабільності в Чорноморському регіоні та на Кавказі. Така думка відображає стратегічне мислення, оскільки вона враховує важливі аспекти безпеки та геополітичного впливу. Україна та Туреччина, як вбачається, мають спільні стратегічні інтереси, які підкреслюють їхню готовність співпрацювати для досягнення спільних цілей.

Аспірантка Інституту соціальних наук Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова Рассоха Л. визначає позитивне у тому, що обидві країни демонструють гнучкість і діловий підхід при вирішенні потенційно спірних питань. Наприклад, вони здатні уникати загострення ситуації у випадках конфлікту щодо енергетичних коридорів або інших інцидентів, як от затримання турецьких рибалок прикордонними військами України. Отже, все це свідчить про потенціал для побудови міцного та продуктивного партнерства між Україною та Туреччиною на основі спільних інтересів у забезпеченні безпеки та стабільності в регіоні [30].

Туреччина, як країна, що має складні відносини з Росією та інтереси в розширенні своєї впливової зони, може бачити в створенні такої організації спосіб зміцнення свого впливу та захисту від потенційних загроз. Важливо враховувати, що Туреччина та Україна мають спільні інтереси у підтримці безпеки та стабільності у Чорноморському регіоні, а також у розвитку своїх відносин з західними країнами.

За Сергійчуком В. Україна, яка активно працює над своїм євроатлантичним курсом, може бачити у Туреччині потенційного стратегічного партнера у реалізації своїх амбіційних цілей у цьому напрямі. Спільність цих стратегічних цілей може стати

основою для співпраці між Туреччиною та Україною у формуванні безпеки та економічного розвитку в регіоні, який знаходиться на перетині європейських та азійських шляхів [31]. Об'єднання зусиль обох країн може допомогти забезпечити більшу стабільність і процвітання у регіоні, а також зміцнити їх позиції у міжнародному співтоваристві. Ці два відомства розглядають свої взаємини з погляду широкої структури безпеки, пов'язаної зі збереженням балансу сил у Східній Європі та Чорноморському регіоні. Україна, займаючи центральне положення в цій структурі, має критичне значення для безпеки як для Туреччини, так і для її власного народу.

Однією з важливих точок дотику між Україною та Туреччиною є їхнє європейське зовнішньополітичне спрямування. Радують той факт, що Туреччина підтримує прагнення України до вступу до Європейського Союзу та надає всебічну підтримку в цьому процесі. З цієї перспективи можна сказати, що дружні та співпрацюючі відносини між Україною та Туреччиною сприяють стабільності та безпеці не лише в їхніх власних країнах, а й у всьому регіоні. Їхні спільні зусилля і підтримка один одного важливі для зміцнення міжнародної безпеки та розвитку [28].

У відносинах між Україною та Туреччиною реалізм може грати важливу роль, особливо через бажання обох держав накопичити ресурси та збільшити свою впливовість в регіоні. Крим стає спірною територією в цьому контексті, оскільки окупований Росією півострів має стратегічне значення через своє геополітичне положення. У реалістичному підході до міжнародних відносин держави розглядаються як раціональні актори, які діють для досягнення своїх інтересів. З цього погляду, обидві держави можуть прагнути контролю над Кримом через його стратегічне значення, яке включає доступ до Чорного моря та його ресурсів.

Туреччина, як член НАТО та велика регіональна держава, має свої стратегічні інтереси у Чорноморському регіоні. Одним із них є підтримка татарського народу Криму, який став жертвою російської окупації. Водночас Туреччина може бачити в Криму потенційну зону впливу, що спрямовує її інтереси на забезпечення стабільності

у регіоні та захист своїх геополітичних і економічних інтересів. Україна, зі свого боку, відстоює територіальну цілісність і суверенітет, вважаючи Крим своєю невіддільною частиною, окупованою Росією. Українська держава також має інтерес у збереженні стабільності у Чорноморському регіоні та утриманні будь-яких спроб подальшої експансії з боку Росії чи будь-якої іншої держави.

На сьогодні Туреччина не висловлює прямих територіальних претензій щодо Криму. Президент Туреччини Реджеп Тайїп Ердоган та інші турецькі посадовці виступають за повагу до територіальної цілісності та суверенітету України. Вони також висловлюють підтримку для татарського народу Криму та засуджують окупацію півострова. Такі заяви відображають офіційну позицію Туреччини відносно конфлікту в Криму.

Щодо інтересів Туреччини на цей час, вони можуть бути спрямовані на забезпечення стабільності у Чорноморському регіоні та захист інтересів татарського народу. Туреччина активно співпрацює з міжнародним співтовариством для вирішення конфлікту в Криму та підтримує заходи, спрямовані на повернення Криму під управління України. Такі дії відповідають інтересам Туреччини у підтримці міжнародного правопорядку та розвитку демократії.

Тарасюк Ю. у своїй роботі «Стратегічні перспективи та розвиток двосторонніх відносин між Україною та Туреччиною» пише, що після здобуття незалежності України в 1991 році відносини між Україною та Туреччиною почали розвиватися на новій основі. Вже 16 грудня 1991 року Туреччина офіційно визнала Україну як незалежну державу, встановивши тим самим основу для подальшого співробітництва. Наступний крок – встановлення дипломатичних відносин у лютому 1992 року – підтвердив взаємний інтерес до співпраці та покладання надій на партнерство між двома країнами [35].

Справді, інтереси України та Туреччини мають певний ступінь збігу у сфері їх європейського зовнішньополітичного спрямування, що проявляється у кількох аспектах [34]:

- Туреччина виступає як один із прихильників України у її прагненні стати членом Європейського Союзу. Вона надає підтримку у формі дипломатичної та політичної підтримки, а також можливої економічної співпраці, що сприяє українській інтеграції до європейських структур;

- як сусіди Європи, які мають ряд спільних викликів і загроз, Україна та Туреччина можуть мати спільні інтереси у забезпеченні стабільності та безпеки в регіоні. Це може включати співпрацю у справі протидії тероризму, управління міграційними потоками та інші сфери;

- Туреччина є важливим торговельно-економічним союзником України. Між двома країнами існує взаємна зацікавленість у розвитку торговельних відносин та реалізації інвестиційних ініціатив, які сприятимуть економічному розвитку обох сторін.

Попри це, слід зауважити, що взаємовідносини між Україною та Туреччиною також можуть мати свої виклики та ризики. Наприклад, різні підходи до деяких глобальних проблем, таких як конфлікт в Сирії або ситуація в Криму, можуть створювати напруження у взаємини між двома країнами. Однак загалом, співпраця між Україною та Туреччиною у сфері європейської інтеграції може бути корисною для обох сторін у досягненні їхніх стратегічних цілей.

1.3. Метод кейс-стаді як метод дослідження відносин України та Туреччини щодо АР Крим

Метод дослідження «кейс-стаді» – це стратегія вивчення особливого явища, яка вимагає глибокого аналізу конкретної ситуації, проблеми або події. Зазвичай «кейс-стаді» включає детальне дослідження реального випадку, зазвичай зі складними або нестандартними обставинами, з метою розкриття причинно-наслідкових зв'язків, виявлення факторів успіху чи невдачі та формулювання рекомендацій або висновків для майбутніх ситуацій [46, с. 83]. Метод «кейс-стаді» широко використовується в

різних галузях, включаючи бізнес, менеджмент, психологію, соціологію та інші, як засіб навчання, аналізу та розв'язання проблем.

Метод кейс-стаді може використовуватися для аналізу відносин між Україною та Туреччиною стосовно Автономної Республіки Крим. Це означає глибоке дослідження конкретних подій, рішень і взаємодій між цими країнами у контексті ситуації з Кримом. Прийнятний кейс може включати аналіз дипломатичних зусиль, міжнародних реакцій, роль міжнародних організацій, а також внутрішні політичні та економічні фактори, що впливають на ці відносини. Метод кейс-стаді допоможе краще зрозуміти причини, наслідки та можливі шляхи подальшого розвитку українсько-турецьких відносин у контексті ситуації з Кримом.

Існують різні підходи до визначення методу кейс-стаді, котрі характеризуються конкретними цілями дослідження та способами його виконання [46, с. 29]:

1. **Дескриптивний підхід:** Опис основних подій, фактів та учасників кейсу. Цей підхід дозволяє збирати вихідні дані для подальшого аналізу.
2. **Експлікативний підхід:** Аналіз причинно-наслідкових зв'язків та чинників, які призвели до конкретної ситуації. Цей підхід допомагає зрозуміти, чому та як виникла ситуація.
3. **Процесуальний підхід:** Аналізується процес прийняття рішень, дії учасників та їх вплив на кінцевий результат. Цей підхід допомагає виявити недоліки або переваги в управлінні ситуацією.
4. **Контекстуальний підхід:** Розгляд кейсу в контексті ширшого соціокультурного, політичного або історичного середовища. Цей підхід допомагає зрозуміти, як зовнішні фактори впливають на внутрішні процеси.
5. **Критичний підхід:** Аналізується відношення між владою, ресурсами та справедливістю в контексті кейсу. Цей підхід дозволяє виявити нерівності або несправедливості в ситуації.

Кожен з цих підходів може бути використаний окремо або комбіновано для досягнення конкретних цілей дослідження кейс-стаді.

Декілька відомих науковців, які використовують метод кейс-стаді у своїй дослідницькій практиці, включають [47, с. 173]:

1. Роберт К. Ін (Robert K. Yin) – Він є визнаним автором численних публікацій і книг з методології дослідження за допомогою кейс-стаді, таких як «Case Study Research: Design and Methods».

2. Роберт Е. Стейк (Robert E. Stake) – Відомий своїми дослідженнями в галузі якісного дослідження, Стейк також зробив значний внесок у розвиток методу кейс-стаді.

3. Александр Л. Джордж (Alexander L. George) та Ендрю Беннет (Andrew Bennett) – За своїми працями «Case Studies and Theory Development in the Social Sciences» вони сприяли розумінню методу кейс-стаді в контексті розвитку соціальних теорій.

4. Джон В. Кресвелл (John W. Creswell) – Автор книги «Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches», яка пропонує використання методу кейс-стаді серед інших підходів до якісного дослідження.

5. Білл Гілгем (Bill Gillham) – Автор книги «Case Study Research Methods», де детально розглядаються різноманітні методи та стратегії для проведення кейс-стаді досліджень.

Ці науковці відомі своїми дослідженнями, які базуються на методі кейс-стаді, і вони внесли значний внесок у розвиток та розуміння цього методу в науковому співтоваристві.

Обрання методу кейс-стаді для дослідження відносин між Україною та Туреччиною щодо Автономної Республіки Крим може бути обґрунтоване кількома причинами, що вказують на його найбільшу відповідність [46, с. 116]:

1. **Глибокий аналіз конкретної ситуації:** Метод кейс-стаді дозволяє глибоко проаналізувати конкретний випадок або ситуацію. У цьому випадку, відносини між Україною та Туреччиною стосовно Криму є унікальним випадком,

який може бути досліджений з погляду політичних, економічних, культурних та міжнародних взаємодій.

2. **Контекстуальний аналіз:** Метод кейс-стаді дозволяє розглядати відносини між державами в контексті їхніх історичних, політичних, економічних та культурних взаємозв'язків. Це особливо важливо в разі вивчення ситуації з Кримом, яка має глибокі історичні та геополітичні корені.

3. **Аналіз динаміки та розвитку:** Кейс-стаді дозволяє вивчити динаміку відносин між країнами протягом часу, від початкового етапу до сучасності. Це дозволяє виявити зміни в політиці, стратегіях та підходах кожної з країн щодо ситуації з Кримом.

4. **Широкий спектр аналізу:** Метод кейс-стаді дозволяє розглядати ситуацію з різних сторін, включаючи політичний, економічний, соціокультурний та міжнародний аспекти. Це дозволяє отримати комплексне розуміння відносин між країнами.

Отже, метод кейс-стаді є найбільш прийнятним для дослідження відносин між Україною та Туреччиною щодо Автономної Республіки Крим, оскільки дає можливість автору глибоко проаналізувати конкретний випадок в контексті його історії, динаміки та різноманітних аспектів взаємодії між країнами.

РОЗДІЛ 2. НАСЛІДКИ АНЕКСІЇ АР КРИМ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ ДЛЯ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ТУРЕЧЧИНОЮ

2.1. Взаємодія України та Туреччини відносно АР Крим з 1991 р. до 2023 р.

Протягом історичного періоду багатьох століть ключову роль у Чорноморському регіоні відігравала Османська Імперія, котра пізніше стала Турецькою Республікою. Розташована на південному узбережжі Чорного моря, ця країна має значний вплив на політичні та економічні процеси в регіоні. Цей вплив базується на великій кількості населення (близько 84,7 мільйона) і значних розмірах економіки (номінальний ВВП Турецької Республіки у 2021 році становив 815 мільярдів доларів США), що робить Туреччину 19-ю за обсягами у світі за цими показниками [14]. Крім того, за результатами 2022 року, Туреччина посідала 30-те місце у світі за обсягами експорту товарів та 22-ге місце за обсягами імпорту. Усі ці фактори роблять Туреччину привабливим ринком для багатьох країн, особливо для експортерів сільськогосподарської продукції, включаючи Україну, навіть у зв'язку з економічними викликами, які країна зазнала у 2022 році [14].

Ще однією значущою перевагою, яка сприятиме стратегічному партнерству між Україною та Туреччиною, є можливість відновлення після війни України та активна роль Туреччини у цьому процесі. Крім того, після завершення бойових дій очікуються значні зміни у глобальній безпеці та економічній ситуації, зокрема, у Чорноморському регіоні. Нові геополітичні виклики для обох країн, Туреччини та України, створюють можливості для розвитку українсько-турецьких відносин, які Україна повинна належним чином використати.

Україна є важливим регіональним партнером Турецької Республіки. Надаючи політичну підтримку нашій державі, турецька влада прагне продемонструвати свій потенціал як значного глобального гравця. Це підкреслює легітимні прагнення Туреччини до регіонального лідерства та конструктивний характер турецької дипломатії. Кримськотатарський фактор виділяється як особливий елемент в

українсько-турецьких відносинах, його актуальність підкреслюється для турецької влади в ширшому контексті панівної пантюркської доктрини [20].

Міцність українсько-турецького партнерства підтримується через інституціоналізацію, прикладом якої є створення Стратегічної ради високого рівня між Україною та Туреччиною. Виступаючи наріжним каменем для сталого дискурсу на високому рівні, ця Рада сприяє безперервному діалогу між двома країнами. Останнім часом поглиблення співпраці було підкреслено запровадженням формату «квадриги», що означає регулярні зустрічі за участю міністрів оборони та міністрів закордонних справ обох країн. У цьому контексті роль Автономної Республіки Крим стає особливою, враховуючи її статус в Україні та відношення Туреччини до цього питання.

Криза в Криму і подальша анексія його Росією у 2014 році суттєво вплинули на двосторонні відносини між Україною та Туреччиною. Туреччина вважає анексію Криму неприйнятною та порушенням міжнародного права, і вона відкрито висловлювала свою думку в підтримку територіальної цілісності України. Протягом останніх років відносини між Україною та Туреччиною були складними, оскільки Україна шукала підтримку в міжнародному співтоваристві проти російської агресії, в той час, як Туреччина балансувала між своїми стратегічними інтересами та зусиллями підтримати свої економічні й політичні зв'язки з Росією. Попри це, обидві країни намагалися зберегти конструктивний діалог і співпрацю в ключових галузях, таких як економіка, торгівля та енергетика.

Туреччина послідовно підтримує територіальну цілісність України, про що свідчить її невизнання незаконної анексії Криму та активна участь в ініціативі «Кримська платформа». Однак необхідно визнати, що позиція Туреччини щодо Чорноморського регіону не завжди збігається з позицією України. На відміну від України, Туреччина традиційно виступає проти зовнішнього втручання в регіон таких гравців, як США та західноєвропейські держави. Утримуючи контроль над стратегічно важливими Чорноморськими протоками, Туреччина виступає за стабільне

регіональне середовище, де співпраця між чорноморськими державами є взаємовигідною, а суперечки вирішуються в обмежених рамках. Така позиція мимоволі приносить користь Росії, дозволяючи їй зміцнити свої позиції в Чорному морі.

На додаток, Туреччина загалом не бажає вступати в пряму конфронтацію з Росією, всупереч різним інтересам в таких регіонах, як Близький Схід, Північна Африка та Південний Кавказ. Геополітичні прагнення та економічні потреби змушують Туреччину підтримувати стабільні відносини з Росією, що призводить до складної геополітичної динаміки, яка характеризується як співпрацею, так і конфронтацією з різних питань.

Зовнішньополітична орієнтація правлячої в Туреччині Партії справедливості та розвитку під керівництвом Реджепа Таїпа Ердогана підкреслює послідовне прагнення до диверсифікації зовнішніх відносин і підтримки певного рівня мультилатералізму. Нинішній турецький уряд критично ставиться до західної гегемонії у світових справах і прагне налагодити відносини з альтернативними партнерами, підкреслюючи незалежність зовнішньої політики Туреччини. Діалог з Росією слугує не лише для демонстрації самостійності Туреччини, але й для пошуку шляхів економічного покращення, особливо на тлі економічного спаду в Туреччині. Це проявляється у спробах розширити торговельні зв'язки, залучити російських туристів та задовольнити енергетичні потреби, оскільки Росія є важливим постачальником природного газу, попри торговельний дисбаланс, який вона породжує [22].

Крім того, співпраця Туреччини з Росією поширюється на такі великі проєкти, як будівництво Росатомом атомної електростанції «Аккую» на турецькій землі. Символічне значення цього проєкту, завершення якого заплановане на 2023 рік, ще більше підкреслює залежність Туреччини від російської співпраці в цій сфері. Таким чином, Туреччина займає обережну позицію щодо російської агресії проти України, послідовно висловлюючи підтримку територіальної цілісності України, водночас зважаючи на свої складні відносини з Росією.

Після анексії Криму у 2014 році Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію, в якій підтвердила суверенітет і територіальну цілісність України. Ця резолюція відкинула легітимність референдуму, проведеного в Криму, закликала до мирного врегулювання кризи й підтвердила невизнання Криму як частини Росії. Делегація Туреччини підтримала обидві резолюції Генеральної Асамблеї ООН: «Територіальна цілісність України» від 27 березня 2014 року та «Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна)» від 19 грудня 2016 р., 19.12.2017 р., 22.12.2018 р., 18.12.2019 р., 16.12.2020 р. та 16.12.2021 р. та резолюції «Проблема мілітаризації Автономної Республіки Крим і міста Севастополь (Україна), а також частин Чорного та Азовського морів» від 17.12.2018 р., 09.12.2019 р., 07.12.2020 р. та 09.12.2021 р. [33].

Туреччина також підтримала кілька резолюцій Генеральної Асамблеї ООН, що стосуються конфлікту в Україні. Серед них такі резолюції, як «Агресія проти України» від 2 березня 2022 року, що засуджує російське вторгнення, «Щодо призупинення членства Російської Федерації в Раді ООН з прав людини» від 7 квітня 2022 року та «Територіальна цілісність України: захист принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй» від 12 жовтня 2022 року, які засуджують спонсоровані Росією псевдореферендуми на окупованих українських територіях та відкидають спроби анексії в таких регіонах, як Донецька, Луганська, Запорізька та Херсонська.

Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну Туреччина активно долучилася до дипломатичних зусиль, спрямованих на пом'якшення конфлікту шляхом діалогу та переговорів. Зокрема, 10 березня 2022 року в Анталії відбулася зустріч міністрів закордонних справ С. Лаврова та Д. Кулеби, а 29 березня 2022 року делегації України та Росії зустрілися в Стамбулі з метою досягнення прогресу в питанні припинення війни. Хоча під час цих переговорів не було підписано жодних формальних угод, Україна запропонувала власну концепцію угоди про гарантії безпеки. Україна розглядала Туреччину як одного з потенційних гарантів своєї безпеки. Президент Туреччини Реджеп Тайїп Ердоган висловив готовність взяти на

себе таку роль, запропонувавши посередництво і прямі зустрічі з президентами України та Росії для сприяння мирним переговорам [12].

Крім того, Туреччина продовжила постачання зброї в Україну, зокрема БПЛА Bayraktar TB2 та бронемашини Kırpi. Відповідно до положень Конвенції Монтре, Чорноморські протоки залишаються закритими, що не дозволяє російським військовим посилювати свою військово-морську присутність в регіоні шляхом перекидання кораблів з інших баз. Турецьке посередництво відіграло ключову роль у розв'язанні таких питань, як розблокування експорту українського зерна в липні 2022 року (рис. 2.1.) [20].

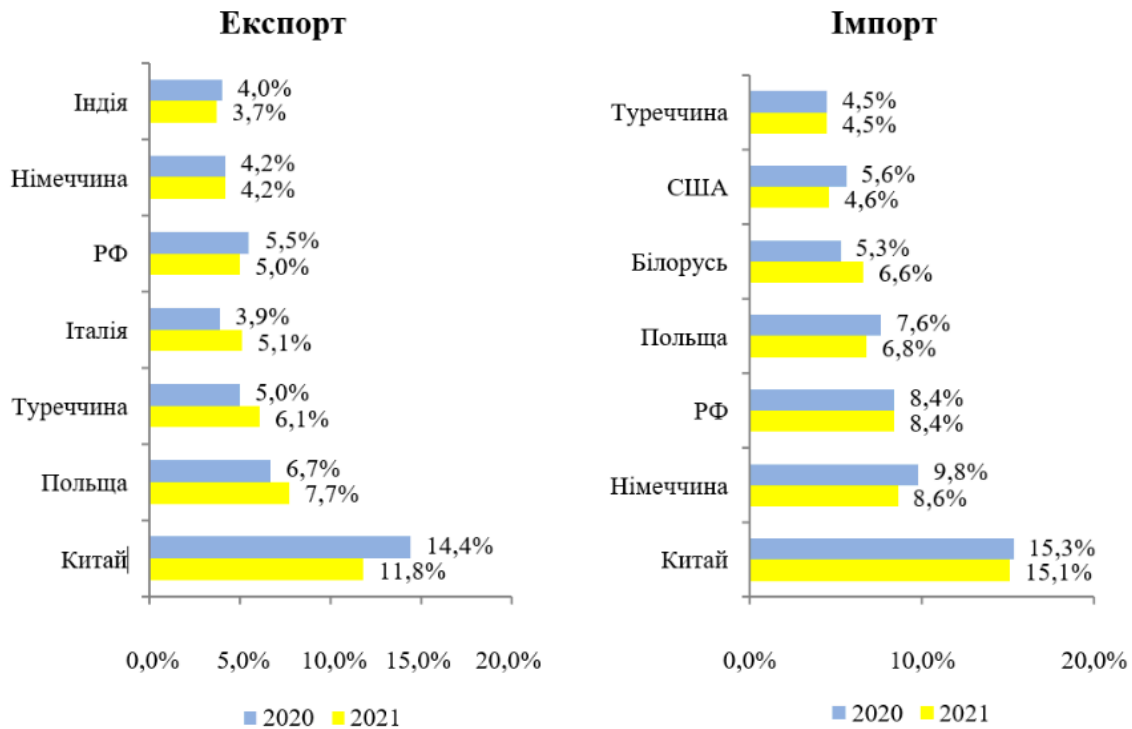

Рисунок 2.1. – Основні країни-партнери України в експорті-імпорті товарів у 2020-2021 рр.

Джерело: [23, с. 3]

Відновлення експорту не лише вирішило глобальну продовольчу кризу, але й збільшило надходження іноземної валюти до українського бюджету. У серпні поточного року у Львові відбулася зустріч президентів України та Туреччини, а також Генерального секретаря ООН, на якій обговорювалися потенційні дипломатичні шляхи вирішення українсько-російського конфлікту. Крім того, у вересні за посередництва Туреччини відбувся обмін полоненими між Росією та Україною, в результаті якого з російського полону були звільнені захисники Маріуполя, зокрема, члени військового підрозділу «Азов».

Водночас Турецька Республіка утримується від приєднання до санкцій, запроваджених проти Російської Федерації. Турецькі офіційні особи утримуються від відкритої критики чи звинувачень на адресу Росії та її керівництва. Наразі турецька влада створює сприятливі умови для залучення російського бізнесу та туристів до своєї країни. З метою стимулювання туризму з Росії було створено три авіаційні компанії, що спеціалізуються на російському напрямку, а п'ять турецьких банків прийняли російську платіжну систему «Мир». Однак після попередження Департаменту з контролю за іноземними активами Міністерства фінансів США (OFAC) щодо можливих санкцій проти фінансових установ, які використовують платіжну систему «Мир», турецькі банки, в тому числі Isbank і Denizbank, у вересні припинили обслуговування туристів з агресивної держави за допомогою платіжної системи «Мир». Проте, Туреччина запропонувала Росії прийняти її власну платіжну систему «Троя» на території країни, гарантуючи, що російські туристи не зіткнуться з проблемами, пов'язаними з платежами [32].

Підтримуючи партнерство з Україною і водночас зберігаючи відносини з Російською Федерацією, Туреччина намагається використовувати свій посередницький статус для сприяння діалогу між сторонами конфлікту. Анкара прагне взяти на себе ключову посередницьку роль в організації переговорів, спрямованих на врегулювання конфлікту, який ставить під сумнів її регіональні прагнення. Активна фаза війни, що триває, ставить Туреччину в делікатне становище,

оскільки збереження турецько-російських відносин на тлі не припинюваної російської агресії проти України все частіше викликає критику з боку західних кіл. Крім того, турецька влада враховує внутрішньополітичні міркування, зокрема, президентські та парламентські вибори, заплановані на 2023 рік.

На тлі погіршення економічної ситуації в Туреччині президент Ердоган намагається досягти значних зовнішньополітичних успіхів і продемонструвати свій вплив на світовій арені, щоб зберегти підтримку виборців напередодні майбутніх виборів. Укладення «зернової угоди», яка сприяла розблокуванню українських чорноморських портів, сприймається в Туреччині як значне досягнення, що слугує фундаментом для майбутніх переговорів. Використовуючи «човникову дипломатію», Ердоган бере на себе роль посередника між Києвом і Москвою, доносячи позиції та пропозиції обох сторін до відповідних лідерів України та Російської Федерації. Важливо зазначити, що в цій якості Ердоган діє відповідно до національних інтересів Туреччини та власних політичних прагнень.

Зокрема, протягом періоду з 1992 року до 2023 року взаємодія України та Туреччини стосовно Автономної Республіки Крим (АР Крим) відображала складні політичні та дипломатичні відносини між цими двома країнами. Після отримання незалежності Україною у 1992 році Туреччина визнала територіальну цілісність України, включаючи Крим. У цей період взаємодія між країнами була в основному нормальною, і Туреччина не проявляла агресивних настроїв щодо Криму, розглядаючи його як невіддільну частину України.

Проте ситуація змінилася після анексії Криму Росією у 2014 році. Туреччина, як і більшість інших країн світу, не визнала цей акт і продовжувала підтримувати територіальну цілісність України. Вона змінила свою політику відносно Криму, обмеживши економічні та політичні зв'язки з окупованою територією. Після 2023 року ситуація може продовжувати еволюціонувати, проте ймовірно, що Туреччина буде продовжувати підтримувати територіальну цілісність України й не визнавати

анексію Криму. Проте питання активної взаємодії у справі Криму може залишатися складним через різноманітні геополітичні та економічні фактори.

Взагалі, взаємодія між Україною та Туреччиною відносно Криму була визначена балансом між збереженням принципів територіальної цілісності та урахуванням геополітичних реалій регіону.

2.2. Реакція Туреччини на анексію Криму: наслідки анексії для політико-економічних відносин між Україною та Туреччиною

Починаючи з реакції Туреччини на анексію Криму у 2014 році, було помітно, що країна відразу виступила проти такої дії Росії. Туреччина відмовилася визнати анексію Криму та продовжила підтримувати територіальну цілісність України, заявляючи, що такий акт порушує міжнародне право. Туреччина приєдналася до міжнародного засудження анексії Криму. Крім того, Туреччина змінила свою політику відносно Криму, обмеживши економічні та політичні зв'язки з окупованою територією.

Відновлення економіки України значною мірою залежить від поглиблення економічної співпраці між Україною та Туреччиною. Важливими складовими є розвиток торговельних відносин, залучення до зусиль з відновлення України та забезпечення безперешкодного судноплавства в Азово-Чорноморському регіоні, прикладом чого є виконання Угоди, спрямованої на відновлення безпечного експорту українських зернових. Ключову роль у цьому контексті відіграє Угода про вільну торгівлю між урядами України та Турецької Республіки, ратифікацію якої було відкладено через вторгнення Російської Федерації в Україну (рис. 2.2.) [21].

Туреччина та Україна здійснюють активне торговельно-економічне співробітництво в різних секторах, що охоплюють товари та послуги. Крім того, Туреччина є ключовим каналом для розширення торговельних зв'язків України з країнами Близького Сходу та Африканського континенту, а також співпраці з міжнародними організаціями.

Основні показники зовнішньої торгівлі товарами Туреччини

Рисунок 2.2. – ВВП Туреччини, ЄС та України, млрд. дол. США

Джерело: складено авторкою на основі [23, с. 4-5]

Туреччина бере активну участь у будівельних тендерах та розвитку інфраструктурних проєктів. Між двома країнами протягом тривалого періоду триває постійний діалог щодо економічної та інших форм співпраці (рис. 2.3.).

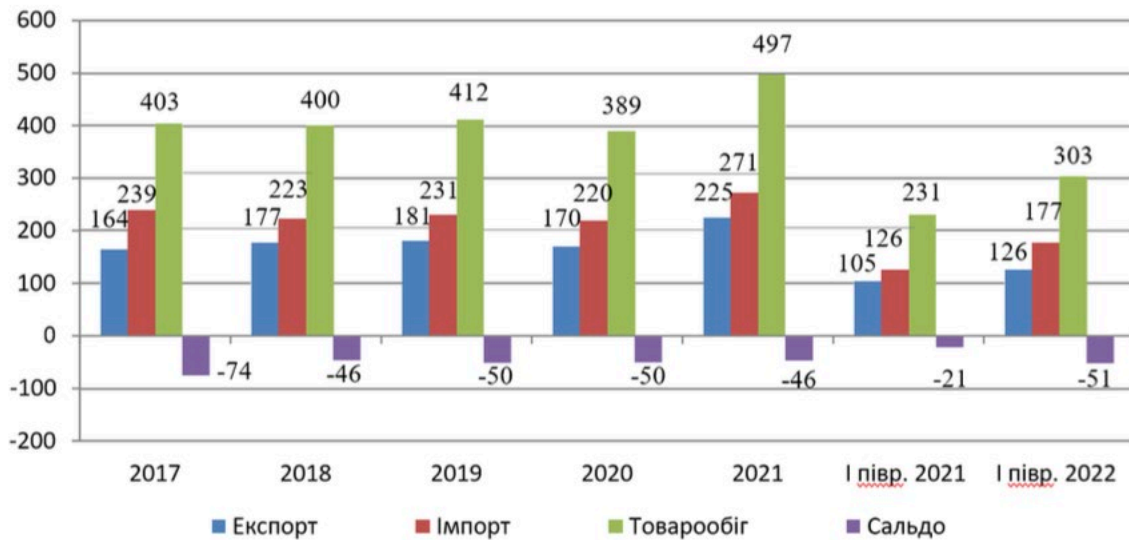

Рисунок 2.3. – Основні показники зовнішньої торгівлі товарами Туреччини у 2017-2021 рр. та протягом I півріччя 2022 р., млрд. дол. США

Джерело: складено авторкою на основі [23]

Загалом між Туреччиною та Україною укладено 161 двосторонню угоду. Угода про взаємний захист інвестицій між Турецькою Республікою та Україною була вперше ратифікована в листопаді 1996 року, а в жовтні 2017 року було підписано Угоду про взаємне сприяння та захист інвестицій. Протягом трьох десятиліть інвестиційне співробітництво між Україною та Туреччиною процвітало. Суб'єкти господарювання обох країн активно взаємодіють у встановлених міждержавних рамках. Зокрема, у 2004 році консорціум турецьких підприємців за підтримки Посольства Турецької Республіки в Києві заснував Міжнародну турецько-українську асоціацію бізнесменів (TUID) у Києві, метою якої є сприяння інвестиційній діяльності підприємців з обох країн. Наразі TUID має філії по всій Україні, включаючи Київ, а також представництво в Стамбулі, з планами розширення ще у двох містах України.

Крім того, у 2012 році група турецьких підприємців у Києві заснувала Спілку промисловців і підприємців Туреччини та України (TUSIB). Ця організація сприяє налагодженню зв'язків між турецькими та українськими підприємствами й професійними спільнотами, сприяє турецько-українському бізнесу і торгівлі, а також надає доступ до ресурсів, контактів і допоміжних послуг для сприяння інвестиціям як в Україні, так і в Туреччині [21].

За даними Національного банку України, станом на 31 грудня 2021 року загальний обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України становив 64 163,2 млн доларів США. Серед іноземних інвесторів Туреччина посідає 15 місце із загальним обсягом інвестицій 615,2 млн. доларів США (табл. 2.1.).

Таблиця 2.1. – Обсяг прямих інвестиції Туреччини в економіку України, млн. дол. США

Інвестиції/Роки	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
-----------------	------	------	------	------	------	------	------

Прямі інвестиції (усього)	317,5	362,6	263,2	333,3	454,7	561,5	615,2
Інструменти участі в капіталі	173,6	211,4	190,2	240,8	282,8	255,6	295,2
Боргові інструменти	143,9	151,1	73,1	92,5	172,0	305,9	320,1

Джерело: [23]

Водночас за експертними оцінками, сукупний обсяг турецьких інвестицій в Україну, включаючи кошти, що надійшли через фінансові канали та спільні підприємства, розташовані на території третіх країн, наближається до 3 млрд доларів США.

За офіційними даними, станом на 31 грудня 2021 року Турецька Республіка вклала в українську економіку 295,2 млн. доларів США. Основними галузями, в які надійшли турецькі інвестиції в Україну, були гуртова та роздрібна торгівля, включаючи ремонт автотранспортних засобів, на які було спрямовано 99 млн. доларів США; операції з нерухомим майном – 83,2 млн. доларів США; промислова діяльність – 40 млн. доларів США; будівництво – 28,1 млн. доларів США; транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – 13,3 млн. доларів США; адміністративне та допоміжне обслуговування - 6 млн. доларів США; сільське, лісове та рибне господарство – 3,6 млн. доларів США; професійна, наукова та технічна діяльність – 2,1 млн. доларів США; інформація та телекомунікації – 0,7 млн. доларів США. Інвестиції також були спрямовані у фінансову та страхову діяльність, а також надання різних видів послуг [3].

Натомість прямі інвестиції з України до Туреччини склали 1,7 млн. доларів США і були спрямовані переважно в такі галузі, як переробна промисловість, гуртова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів, а також адміністративне та допоміжне обслуговування.

Інвестиції турецького походження охоплювали як великі суб'єкти господарювання, так і малі ремісничі підприємства. Ця категорія включає

реінвестиції, отримані з прибутків, зароблених турецькими фірмами в Україні. Слід зазначити, що в певних секторах, зокрема, пов'язаних з будівельними послугами, інвестиції компаній фінансуються коштом майна та інших активів, накопичених під час реалізації великих будівельних проєктів.

Великі інвестиційні проєкти за участю таких компаній, як Turkcell, Guris, TerraTarsa, «Агропродукт-Херсон» та Pegasus Airlines, підкреслюють значний внесок Туреччини в українську економіку. За даними UkraineInvest, інтереси турецького бізнесу переважно зосереджені на різних секторах, зокрема [24]:

- реалізація проєктів розвитку інфраструктури, зокрема через державно-приватне партнерство (ДПП) та концесійні угоди в інфраструктурі;
- телекомунікації, з Turkcell, відомою турецькою компанією, що володіє Lifecell, третім за величиною мобільним оператором в Україні;
- приватизація державних активів;
- агропромислове виробництво, включаючи вирощування зернових та розвиток тваринництва;
- рекреаційна та готельна індустрія;
- сектори інформаційних технологій та відновлюваної енергетики.

Військово-технічне співробітництво та оборонно-промислова співпраця між Україною та Туреччиною охоплює багато вимірів. Протягом останніх років в рамках ВТС реалізуються численні проєкти – від 30 до 50-60 – у різних галузях. Ця співпраця виходить за рамки простого експорту готової турецької продукції, слугуючи каталізатором розвитку турецької оборонної промисловості, що є імперативом для нинішнього турецького уряду. Анкара прагне отримати доступ до українських розробок і критично важливих технологій, особливо в таких галузях, як авіація і ракетні двигуни, для реалізації своїх амбітних оборонних проєктів. Попри успіхи у розвитку вітчизняної оборонної промисловості, залежність Туреччини від західних країн у питаннях імпорту військових компонентів залишається вразливим місцем, особливо на тлі напружених відносин зі США та Європою. Як наслідок, Туреччина

шукає альтернативні, надійні джерела якісних компонентів для підтримки сучасного виробництва озброєнь.

Таким чином, військово-технічне співробітництво між Україною та Туреччиною не лише посилює обороноздатність України через імпорту турецького озброєння, але й створює можливості для виходу продукції українського ОПК на світові ринки. Забезпечення українського контролю над своєю інтелектуальною власністю та розробками, особливо в частині продажу технічної документації, має першочергове значення. Продовження участі України у спільних проєктах з турецькими підприємствами як рівноправних партнерів або через спільні підприємства та виробничі потужності відповідає національним інтересам України [37].

Останніми роками українсько-турецьке оборонно-промислове співробітництво посилилося і характеризується потужною виробничою кооперацією та багатообіцяльними перспективами. Подальший прогрес очікується завдяки подальшій імплементації всеосяжної військової угоди між урядами України та Туреччини, ратифікованої Верховною Радою 18 листопада 2021 року. Ця угода, підписана 16 жовтня 2020 року, охоплює 21 сферу, зокрема в оборонній промисловості, відкриваючи нові перспективи для військового та військово-технічного співробітництва між двома країнами.

Після анексії Криму Україна почала активно розвивати свій власний оборонно-промисловий комплекс, включаючи виробництво військової техніки та зброї. Співпраця з Туреччиною у цьому контексті могла бути важливим кроком для обміну досвідом та технологіями. Анексія Криму також вплинула на геополітичну ситуацію в регіоні, що змусило Україну звернутися до своїх партнерів з метою посилення безпеки та оборонної спроможності. Туреччина, як член НАТО та ключовий гравець у регіоні, може бути важливим стратегічним союзником для України у цьому контексті.

Отже, анексія Криму стимулювала зміцнення співпраці між Україною та Туреччиною в оборонній сфері, оскільки це дозволило обом країнам відповідати на виклики безпеки в регіоні та розвивати власні оборонні потенціали.

2.3. Українсько-турецькі ініціативи для підтримки стратегічного партнерства після анексії Криму

У січні 2022 року делегати турецького Ziraat Bank провели переговори з представниками Українського офісу із залучення та підтримки інвестицій щодо потенційного виходу на ринок України. Під час зустрічі було обговорено інвестиційний клімат України та окреслено подальші кроки щодо організаційної та консультативної підтримки з боку Ukraine Invest для сприяння інвестиційним намірам Ziraat Bank.

Туреччина також виявляє зацікавленість у розвитку портової інфраструктури. У нещодавніх передвоєнних переговорах між Президентом України В.Зеленським та Президентом Туреччини Р.Ердоганом інвестиційні міркування посідали чільне місце. Зокрема, було досягнуто домовленостей про передачу в концесію портів «Херсон» та «Ольвія», інвестиції в рекреаційний комплекс на півдні України, а також посилення транспортної та логістичної інфраструктури [31].

До початку повномасштабного російського вторгнення в Україну працювало 700 турецьких підприємств. Турецькі будівельні компанії брали участь у понад 200 проєктах по всій країні, загальний обсяг інвестицій у які перевищив 8 мільярдів доларів США. Проєкти включають дороги, трамвайні лінії, готелі та торгові центри. Зокрема, дорожня компанія «Онур», відома турецька будівельна компанія в Україні, посідає друге місце за оборотом серед усіх дорожньо-будівельних фірм країни й взяла на себе будівництво значної частини відремонтованої автомагістралі Київ-Одеса. Крім того, Lifecell, третій за величиною оператор телекомунікаційних мереж в Україні, який повністю належить телекомунікаційному конгломерату Turkcell, є найбільшим турецьким бізнес-суб'єктом в Україні [44].

Бурак Пехліван, голова асоціації TUID, підкреслив, що інвестиції турецького бізнесу до повномасштабного російського вторгнення становили приблизно 4,5 мільярда доларів США. Однак після вторгнення робоча сила турецьких підприємств скоротилася вдвічі – до 15 000 працівників [13]. Загалом, у березні поточного року третина всіх компаній в Україні припинила свою діяльність. Приблизно 10% об'єктів турецьких компаній розташовані на територіях, що перебувають під російською окупацією, причому деякі фірми повідомляють про пошкодження складів і товарів під час російських атак [29].

26 липня 2022 року за підтримки Ради експортерів та інвесторів при Міністерстві закордонних справ України та Торгово-промислової палати провінції Конья Посольство України в Турецькій Республіці організувало онлайн-зустріч представників українського та турецького бізнесу. Метою зустрічі було вивчення шляхів посилення B2B взаємодії між обома країнами та розширення двостороннього торговельно-економічного та інвестиційного співробітництва.

2 вересня 2022 року у Львові відбувся українсько-турецький бізнес-форум, метою якого була презентація українського бізнес-потенціалу турецьким підприємцям, обговорення шляхів подальшої співпраці, розв'язання актуальних питань двостороннього співробітництва у різних галузях економіки, залучення інвестицій в українську економіку та сприяння експорту українських товарів і послуг на міжнародні ринки. Головними організаторами заходу виступили Торгово-промислова палата України у співпраці зі Спілкою палат і товарних бірж Туреччини (ТОВВ) та Турецько-українською асоціацією бізнесменів. В рамках заходу, який став першим масштабним офлайн бізнес-форумом в умовах піврічного конфлікту, було підписано Тристоронню угоду про співпрацю між ТПП України, ТОВВ та TUID. Двісті представників українських та турецьких компаній взяли участь у двосторонніх переговорах у форматі B2B [11].

Українські підприємства налагодили коопераційні зв'язки з турецькими колегами у різних сферах, включаючи постачання різноманітних запасних частин та

складників для озброєння та військової техніки, капітальний ремонт вертольотів, програми навчання та підвищення кваліфікації, оснащення бойових модулів турецького виробництва керованими ракетами, виробництво та постачання турбогвинтових двигунів, а також виробництво комплексів активного захисту. Активно співпрацюють з українською промисловістю такі відомі турецькі компанії, як Aselsan, Roketsan, Havelsan, МКЕК, Delta Defense, Baykar Makina.

Основний фокус військово-технічного співробітництва між Україною та Туреччиною зосереджений на розробці перспективних безпілотних літальних апаратів (БПЛА). Турецька компанія Baykar Makina здобула популярність завдяки своїм БПЛА, які продемонстрували свою ефективність у військових конфліктах на Близькому Сході, в Північній Африці та на Південному Кавказі. Для реалізації проєкту Bayraktar Akinci Baykar Makina використовує двигуни українського державного підприємства «Івченко-Прогрес». Крім того, у листопаді 2021 року Baykar домовився із запорізьким підприємством «Мотор Січ» про інтеграцію двигуна МС-500 у важкий БПЛА Akinci та підписав відповідну угоду. Також були досягнуті домовленості з ДП «Івченко-Прогрес» про закупівлю партії двоконтурних турбореактивних двигунів AI-322Ф з форсажною камерою згоряння для перспективних безпілотних винищувачів «Міус» [37].

Україна закуповує у Туреччині БПЛА Bayraktar TB2, які активно використовуються для відбиття російської агресії. Слід зазначити, що керівництво компанії Baykar Makina демонструє проукраїнську позицію, сприяючи розвитку стабільного партнерства у цій сфері. Перспективним напрямком двосторонньої взаємовигідної співпраці є проєкт будівництва заводу з виробництва БПЛА «Bayraktar» на українській землі. Останні події свідчать про те, що навіть в умовах повномасштабного російського вторгнення в Україну турецька сторона залишається відданою реалізації цього проєкту.

У лютому 2023 року між урядами України та Туреччини було підписано базову угоду, яка визначає співпрацю у сфері високих технологій, авіаційної та космічної

галузей. Ця угода включає положення щодо розробки, виробництва та експлуатації безпілотних літальних апаратів (БПЛА) Bayraktar. Водночас Україна зобов'язується реалізувати інвестиційну ініціативу з розробки, виробництва та експлуатації БПЛА на своїй території, а Туреччина – створити центр з виробництва БПЛА. Наразі компанія Baykar розпочала будівництво в Україні не лише заводу з виробництва безпілотників, але й науково-дослідного центру та передового виробничого центру. Ці заклади створять повний цикл, що сприятиме вітчизняному виробництву як зовнішніх, так і внутрішніх компонентів БПЛА в Україні [32].

Військово-технічне співробітництво між Україною та Туреччиною охоплює різні сфери. Яскравим прикладом спільних зусиль є проект бойового модуля «Сердар», розроблений турецьким підприємством Aselsan спільно з українськими підприємствами ДККБ «ЛУЧ» та «Спецтехноекспорт». Aselsan спеціалізується на електронних системах модуля, тоді як українська сторона постачає озброєння (протитанкові комплекси «Скіф») та відповідні системи наведення.

Крім того, зусилля, спрямовані на зміцнення військово-морського потенціалу України, включають контракт на будівництво корветів класу «Ада» в Туреччині. Наразі триває будівництво першого корабля, який згідно з указом Президента України отримав назву «Гетьман Іван Мазепа». З іншого боку, Туреччина висловила зацікавленість в українському проекті транспортного літака Ан-178.

Українсько-турецька військово-технічна співпраця, включаючи спільні проекти, такі як створення бойового модуля Serdar та укладання контракту на побудову корветів типу «Ada», має свої корені у геополітичних та стратегічних обставинах, серед яких має враховуватися і ситуація на Кримському півострові. Анексія Криму Росією у 2014 році порушила стабільність у регіоні та викликала реакцію з боку України та її партнерів. Туреччина, яка має вихід до Чорного моря, також була зацікавлена у підтримці України в контексті її суверенітету та безпеки.

Збільшення військової активності Росії в Чорному морі після анексії Криму викликало обурення та занепокоєння в Україні та серед її партнерів. Туреччина, яка

має стратегічний інтерес у Чорному морі, також виявила бажання зміцнювати військово-технічне співробітництво з Україною. У зв'язку з загрозами безпеки, пов'язаними з російським військовим присутністю в регіоні, Україна та Туреччина шукали спільні шляхи підвищення своєї обороноздатності. Це може бути відображено в розвитку спільних військових проєктів та укладанні контрактів на постачання військової техніки.

Отже, криза стосовно АР Крим та загроза для безпеки в Чорному морі стимулювали Україну та Туреччину до спільних зусиль у сфері оборони та військово-технічного співробітництва.

РОЗДІЛ 3. ВЕКТОРИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКИХ ВІДНОСИН СТОСОВНО АР КРИМ

3.1. Українсько-турецькі гуманітарні зв'язки в контексті політики реінтеграції АР Крим до України

Українсько-турецькі гуманітарні зв'язки мають велике значення у контексті політики реінтеграції Автономної Республіки Крим до складу України. Цей аспект стає ключовим для відновлення та підтвердження суверенітету України над цією територією, яка була анексована Російською Федерацією у 2014 році. Геополітичне значення Криму є важливим не тільки для України, а й для всього регіону Чорного моря. Його стратегічне положення і значущі природні ресурси роблять його об'єктом інтересу для численних держав. Україна, як законний власник території, прагне повернути Крим під свою юрисдикцію, але для цього необхідно вирішити багато складних проблем, пов'язаних з політичними, економічними, соціальними та культурними аспектами.

Наразі ситуація в Україні залишається складною через анексію Криму Росією та військове вторгнення на територію України з російськими окупаційними силами. Анексія Криму, яка сталася у 2014 році, була засуджена більшістю світових країн та визнана незаконною. Україна намагається залучити міжнародну підтримку для вирішення воєнного конфлікту та збереження своєї територіальної цілісності та суверенітету. Гуманітарна співпраця з іншими країнами, такими як Туреччина, може мати важливе значення для підтримки України в цих складних обставинах, сприяючи поглибленню взаєморозуміння між народами та спільним зусиллям у реінтеграції Криму та вирішенні війни на території країни.

Крім того, спільна робота в міжнародних форумах та організаціях може підвищити увагу до проблеми анексії Криму та підтримати міжнародний тиск на Російську Федерацію для повернення території Україні. Отже, українсько-турецькі гуманітарні зв'язки мають великий потенціал у розв'язанні проблеми реінтеграції

Криму до складу України й можуть відігравати ключову роль у відновленні суверенітету та територіальної цілісності країни.

Підтримка Туреччини була важливим сигналом для міжнародної спільноти про невизнання анексії та відмову від легітимації окупації Криму. Це створило підґрунтя для подальшої співпраці між Україною та Туреччиною в напрямку реінтеграції Криму. Така співпраця може охоплювати політичний діалог, економічні та гуманітарні ініціативи, спільні зусилля на міжнародних платформах та інші заходи, спрямовані на підтримку суверенітету України та повернення Криму під український контроль. У цій ситуації, партнерство між Україною та Туреччиною має потенціал стати одним із ключових чинників у розв'язанні проблеми анексії Криму та у відновленні суверенітету України над цією територією.

Культурний та освітній обмін між Україною та Туреччиною є важливим аспектом співпраці, який може відіграти ключову роль у підтримці позиції Туреччини у питанні реінтеграції Криму до складу України. Програми студентської мобільності, спільні наукові проєкти та культурні заходи сприяють взаєморозумінню між народами, зміцнюють дружні відносини між країнами та формують позитивне сприйняття турецьким населенням України.

Програми студентської мобільності дають можливість молоді обох країн здобути освіту та дослідницький досвід у партнерських університетах, що сприяє культурному обміну, розвитку міжкультурної толерантності та формуванню дружби та нових зв'язків. Спільні наукові проєкти також сприяють обміну знаннями та досвідом, співпраці між ученими та дослідниками, що може сприяти розв'язанню спільних проблем та розвитку науково-технічного потенціалу обох країн. Культурні заходи, такі як фестивалі, виставки, концерти та інші події, також мають велике значення у сприянні взаєморозумінню та формуванню позитивного іміджу інших країн у суспільствах. Ці заходи дозволяють показати багатство культурного спадку кожної з країн та сприяють розумінню та прийняттю різноманітності.

Економічні зв'язки між Україною та Туреччиною вже є значними й можуть стати ще одним інструментом для підтримки України в питанні повернення Криму. Розширення торговельних зв'язків та спільних інвестиційних проєктів може зміцнити економічні перспективи обох країн. Такі спільні проєкти можуть включати будівництво та розвиток інфраструктури, яка сприяє зростанню економіки обох країн. Це створить сприятливі умови для політичної підтримки з боку Туреччини у питанні повернення Криму.

Дипломатичні зусилля в рамках міжнародних організацій, таких як ООН, також можуть бути важливим фактором у підтримці України в питанні реінтеграції Криму. Активна участь Туреччини у таких ініціативах може сприяти міжнародному тисковому впливу на Росію щодо повернення анексованої території. Туреччина, як член Ради безпеки ООН, може мати додатковий вагомий голос у цьому питанні. Разом із тим, важливо також враховувати інші аспекти, такі як правовий аспект, міжнародні конвенції й норми, а також активну роль громадськості та діаспори у підтримці позиції України. Комбінація цих факторів може зробити позицію України щодо повернення Криму більш сильною та ефективною.

Загалом, українсько-турецькі гуманітарні зв'язки грають важливу роль у контексті політики реінтеграції Криму до України. Шляхи співпраці в культурній, освітній, економічній та дипломатичній сферах можуть зміцнити міжнародну підтримку України та сприяти поверненню суверенітету над Кримом.

3.2. Концептуалізація двосторонньої стратегії українсько-турецького економічного розвитку в умовах поглиблення євроінтеграції: вимір АР Крим

В Україні та Туреччині інтеграція до Європейського Союзу сприймається як стратегічний курс, спрямований на модернізацію та покращення як політичної, так і економічної ситуації в країнах.

У Туреччині вступ до ЄС розглядається як логічне завершення політики модернізації, яка розпочалась ще за часів Мустафи Кемалю Ататюрка. Це

сприймається як шлях до підвищення стандартів життя, розвитку демократії та гармонізації законодавства з європейськими нормами. Для Туреччини вступ до ЄС також відкриває шлях до більшої економічної стабільності та сприяє залученню іноземних інвестицій. Україна також прагне до інтеграції до ЄС, і це є одним із ключових питань для політичної еліти, зокрема для тих, хто працював у складі «помаранчевої» команди [32]. Для України вступ до ЄС означає перспективи на покращення економічного розвитку, підвищення стандартів життя та підтримку демократичних інститутів.

Хоча Україна і Туреччина демонструють чітке прагнення вступити до Європейського Союзу і здійснили суттєві демократичні реформи, а також досягли значних успіхів у сфері європейської інтеграції, їхній шлях до членства в ЄС стикається з низкою викликів. Перш за все, ці виклики пов'язані з культурними, економічними та політичними особливостями, характерними як для України, так і для Туреччини [28]. Наприклад, у культурному плані є різниця у сприйнятті деяких європейських цінностей та стандартів, що може ускладнювати процес адаптації до них. Економічні труднощі також існують через потребу великих інвестицій у модернізацію та підвищення конкурентоспроможності, а також у зміцненні правової системи та боротьбі з корупцією.

Щодо Автономної Республіки Крим, специфіка полягає в тому, що анексія цієї території Російською Федерацією у 2014 році спричинила серйозне порушення міжнародного права та принципів державного суверенітету. Україна втратила контроль над Кримом, який історично вважався її територією. Ця ситуація не лише порушила територіальну цілісність України, але й створила значні виклики для її євроінтеграційного шляху [24]. Країни-члени Європейського Союзу не визнали анексію і продовжують підтримувати територіальну цілісність України, що робить важкою можливість її вступу до ЄС до вирішення конфлікту щодо Криму. Таким чином, проблема АР Крим виступає як один з ключових викликів для України на

шляху до європейської інтеграції й вимагає вирішення на міжнародному рівні для забезпечення стабільності та правової регулярності в регіоні.

Україна і Туреччина стикаються з двома основними групами викликів, що перешкоджають їхнім зусиллям з європейської інтеграції. Перша група пов'язана з об'єктивними факторами, що вимагають модернізації їхніх економік, політичних систем та законодавчої бази відповідно до критеріїв вступу до ЄС [29]. Друга група викликів пов'язана з суб'єктивними факторами, зокрема, з внутрішньополітичною динамікою в самому ЄС [32].

Таким чином, основний блок викликів, що стоять на заваді євроінтеграційним зусиллям України та Туреччини, охоплює економічні питання. Обидві країни демонструють відносно нижчий рівень економічного розвитку порівняно з більшістю країн-членів ЄС. Наприклад, аграрний сектор Туреччини потребує значних інвестицій для приведення його у відповідність до європейських стандартів. За оцінками аналітиків, цей процес модернізації може коштувати Європейському Союзу близько 11,3 мільярда євро, що перевищує витрати, понесені під час інтеграції сільського господарства десяти країн, які приєдналися до ЄС у травні 2004 року [38]. Така ситуація ставить під сумнів спроможність ЄС фінансувати процес адаптації аграрного сектору Туреччини.

Також до цієї групи проблем можна віднести адаптацію законодавства до європейських стандартів. Це охоплює не лише прийняття нових законів, але і перегляд та модернізацію чинних правових актів, щоб вони відповідали вимогам ЄС. Цей процес може бути складним і тривалим, оскільки він вимагає не лише змін в самому тексті законодавства, але і створення відповідної інфраструктури для його впровадження та контролю. Узагальнюючи, економічні проблеми, такі як необхідність модернізації секторів економіки та адаптація законодавства, є серйозними викликами для України та Туреччини на шляху до євроінтеграції.

Приведення турецького національного законодавства у відповідність до загальноєвропейського є значним викликом через обсяг і складність правових актів. З

огляду на кількість сторінок і складність тексту, фахівці оцінюють, що цей процес може зайняти від 10 до 15 років [35]. Для України, яка також повинна адаптувати своє законодавство до європейських стандартів, цей термін може бути ще більшим, оскільки країна має свою власну систему законодавства, яка може вимагати значних змін та покращень.

Однак проблема готовності суспільної думки до вступу до ЄС також важлива. Навіть якщо політичні еліти підтримують євроінтеграцію, частина пересічного населення може ставитися до неї негативно. Це може бути пов'язано з релігійними, культурними або економічними обставинами [21]. Наприклад, у Туреччині більше третини населення країни висловлює категоричну негативну позицію щодо вступу до ЄС, переважно з релігійних та культурних мотивів. Зважаючи на ці проблеми, важливо проводити інформаційну та освітню роботу серед громадськості для пояснення переваг євроінтеграції та вирішення можливих суперечностей [28]. Також потрібно ретельно враховувати думку та побажання громадян у процесі прийняття рішень щодо вступу до ЄС, щоб забезпечити широку підтримку серед населення.

Другий блок проблем, що перешкоджають вступу України та Туреччини до Європейського Союзу, пов'язаний з неадекватністю європейського законодавства для адаптації цих країн у рамках ЄС. Після вступу обидві країни отримають значне представництво в Європейському парламенті, ставши впливовими членами. Такий сценарій може призвести до напруженості та невизначеності серед чинних країн-членів, особливо тих, які захищають власні інтереси та пріоритети. Крім того, цей набір викликів містить в собі небажання європейської громадської думки прийняти нових членів.

На сьогодні лише 37% населення 25 країн-членів ЄС бажають бачити Туреччину у своїх рядах. Ця цифра вказує на значний рівень сумнівів та опозиції щодо вступу Туреччини до ЄС [32]. Щодо України, ставлення європейців може бути більш поблажливим, але все ж тут також можуть існувати схильності до відкидання або обмеження розширення. Крім того, незрозумілість самого майбутнього ЄС також

ускладнює ситуацію. Невдача у прийнятті європейської конституції та інші складнощі можуть створювати невизначеність щодо перспектив розвитку ЄС та його можливостей прийняти нових членів. Враховуючи ці проблеми, важливо, щоб країни-члени ЄС знайшли спільний шлях для розв'язання питань, пов'язаних з розширенням, і забезпечили як можна більшу підтримку та згоду серед всіх зацікавлених сторін.

Все це підтверджує, що вступ України та Туреччини до ЄС – це складне питання, яке залишається невизначеним у довгостроковій перспективі, навіть для Туреччини.

3.3. Перспективи військово-технічної співпраці між Україною та Туреччиною в рамках BLACKSEAFOR стосовно АР Крим

На початку ХХІ століття безпекова політика Турецької Республіки сформувалася на основі ряду ключових факторів, які визначили її стратегічні пріоритети та напрямки діяльності [24].

1. **Поява нових незалежних держав:** Розпад СРСР і СФРЮ призвів до створення кількох нових незалежних держав, а також регіональних анклавів, ісламських і тюркських територій, що мають спільні культурні та історичні зв'язки з Туреччиною. Це створило як нові можливості, так і виклики для турецької зовнішньої політики, вимагаючи уваги до підтримки стабільності в цих регіонах [15].

2. **Геополітична роль Туреччини:** Туреччина взяла на себе значно змінену геополітичну роль щодо держав Закавказзя і Центральної Азії. Вона стала ключовим посередником і плацдармом для західного економічного і політичного проникнення на ці території, одночасно слугуючи стримувальним фактором проти поширення ісламського фундаменталізму і радикального екстремізму [18].

3. **Позиція НАТО:** Туреччина пережила реконфігурацію і розширення своєї ролі у військовому альянсі НАТО через участь у різних конфліктах на Балканах, Кавказі, в Молдові, Палестині, Перській затоці й Центральній Азії. Анкара опинилася

в центрі міжнародної напруженості та нестабільності, перетворившись з флангової країни Північноатлантичного альянсу на «прифронтову державу».

У контексті цих факторів, безпекова політика Туреччини стала активною, більш амбіційною та зосередженою на забезпеченні власної безпеки, збереженні стабільності у сусідніх регіонах, а також на встановленні стратегічних партнерств з іншими країнами та організаціями, такими як НАТО, з метою забезпечення своїх інтересів і впливу в глобальному масштабі [23].

Крім того, треба враховувати й аспект Автономної Республіки Крим, який також має важливе значення для безпеки та стратегічних інтересів Туреччини. Російська анексія Криму у 2014 році породила нові виклики та загрози, які потребують уважної уваги з боку Туреччини, особливо з урахуванням геополітичного значення Чорноморського регіону та впливу на безпеку й стабільність у цьому районі. Таким чином, ситуація в АР Крим додатково акцентує на важливості безпекових заходів та стратегічного планування Туреччини на рівні регіональної та міжнародної арени [23].

З початку 1990-х років стратегічний підхід Анкари до Чорноморського регіону зазнав концептуальних змін. Вона перейшла від політики балансування між Україною та Росією до поступового визнання України як осередку стабільності, миру та безпеки в Чорноморському регіоні, що відповідає національним інтересам як Туреччини, так і України [32]. Таким чином, оборонне співробітництво між Україною і Туреччиною стало ключовим елементом у зміцненні партнерства і вирішальним фактором у формуванні архітектури безпеки в Чорноморському регіоні.

Військове співробітництво між Україною і Туреччиною ґрунтується на низці угод, серед яких Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством оборони України й Міністерством національної оборони Туреччини від 14 липня 1993 року, Угода між Урядом України й Урядом Туреччини про співробітництво у сфері військової підготовки, технологій і науки від 27 липня 1994 року, а також Угода між Міністерством оборони України й Генеральним штабом Збройних сил Туреччини про двостороннє співробітництво у сфері військової освіти й підготовки військ від 28

січня 1997 року. Ця всеосяжна нормативно-правова база відповідає вимогам військового партнерства між обома країнами, зокрема, у забезпеченні безпеки в Чорноморському регіоні [37].

Україна та Туреччина, у своєму військовому співробітництві, також активно співпрацюють у контексті забезпечення безпеки в Чорноморському регіоні, враховуючи важливість обговорення питань, пов'язаних з окупацією Росією території Кримського півострова. Враховуючи це, обидві країни звертають особливу увагу на обговорення та розробку спільних стратегій щодо ситуації в Автономній Республіці Крим, а також на підтримку суверенітету та територіальної цілісності України. Такі спільні дії у сфері безпеки сприяють підтримці стабільності в регіоні та підтверджують рішучість обох країн відстоювати міжнародний правопорядок.

З початку 1994 року на воєнно-політичному рівні головною формою співробітництва між Україною та Туреччиною стали регулярні зустрічі на вищому рівні, зокрема між міністрами оборони та начальниками генеральних штабів. Підсилення цих контактів спостерігалось у період з 1997 по 2013 рік, коли Україна активно пропагувала свій шлях до євроатлантичної інтеграції, а турецьким військовим вдалося запобігти загрози ісламізації країни під час правління Партії добробуту під керівництвом Н.Ербакана [31].

Одним з основних напрямів військового співробітництва між збройними силами України та Туреччини з 1994 року є обмін досвідом щодо реформування армій і військово-морських флотів обох країн. Зокрема, у рамках Програми двостороннього співробітництва на 2013 рік, запропонованої українською стороною, передбачалося проведення українсько-турецьких штабних переговорів [33]. Крім того, співробітництво у галузі військової освіти між Україною та Туреччиною також активно розвивається.

Останніми роками спостерігається інтенсивна співпраця між Україною та Туреччиною в рамках програми «Партнерство заради миру». Згідно з цією програмою, Військово-морські сили Туреччини щорічно організовують міжнародні навчання під

назвою «Чорноморське партнерство» у своїх територіальних водах. У цих навчаннях беруть участь кораблі різних класів, таких як фрегати, корвети й тральники [22]. Наприклад, темою навчань у 2013 році була морська миротворча операція з метою підвищення стандартів взаємодії між силами ВМС країн Чорноморського регіону.

Важливим елементом українсько-турецького військового партнерства є обмін досвідом у підготовці кадрів та налагодження побратимських відносин між військовими навчальними закладами обох країн [38].

Військово-технічне співробітництво між Україною і Туреччиною ґрунтується на міждержавних угодах, зокрема на Угоді про співробітництво в галузі оборонної промисловості від 21 травня 1998 року й Угоді про взаємний захист секретної інформації та матеріалів у галузі оборонної промисловості від 27 листопада 2000 року [32]. Спільні перспективні напрямки в цій сфері включають:

- розробку спільних проєктів модернізації озброєння і військової техніки з урахуванням тривалих програм;
- співпрацю у будівництві патрульних і протичовнових кораблів;
- обмін досвідом у ремонті та модернізації кораблів і озброєння.

Таким чином, військове співробітництво між Україною та Туреччиною стало ключовою складовою їх двостороннього партнерства і відіграє важливу роль у політичному діалозі на міждержавному рівні. Це співробітництво ґрунтується на принципах прагматизму та взаємної економічної вигоди, а також є важливим елементом побудови системи колективної безпеки в Причорномор'ї.

Після розпаду СРСР Чорноморський регіон занурився у безлад і розруху. Це було пов'язано, головним чином, з геополітичною нестабільністю регіону, що виникла внаслідок тривалого зовнішнього впливу, який змагався за домінування над чорноморськими ресурсами. Історичні обставини завадили таким державам регіону, як Болгарія, Демократична Республіка Грузія (1918-1921), Румунія, Українська Народна Республіка (1917-1920) та інші, досягти значного політичного впливу, що

змусило їх шукати зовнішньої підтримки або прагнути до делікатної рівноваги між чинними геополітичними центрами сили [33].

Важливо, що Чорноморський регіон оточений як «старими» (Росія), так і «новими» (Ізраїль) ядерними державами, а також країнами, які прагнуть отримати ядерну зброю і засоби її доставлення (Іран). Це породжує тривожний сценарій «вакууму безпеки» в Чорноморському регіоні, що вимагає колективних зусиль країн регіону та підтримки всіх зацікавлених держав і міжнародних структур безпеки для його подолання [39].

Таким чином, створення регіональних рамок колективної безпеки в Чорноморському регіоні постає як один з найбільш ефективних підходів до пом'якшення розбіжностей і поліпшення військово-політичного клімату не лише в регіоні, але й в усій Європі. Географічна близькість чорноморських і балканських країн у поєднанні з тісною економічною співпрацею створює підґрунтя для зміцнення добросусідських стосунків і регіонального співробітництва.

Основні цілі системи колективної безпеки в Чорноморському регіоні включають [31]:

- спільні зусилля з підтримки стабільності в Чорноморському регіоні;
- забезпечення ефективного функціонування чинних і перспективних транспортних та енергетичних шляхів;
- спільні міжнародні військові та гуманітарні дії з локалізації та ізоляції конфліктних зон в басейні Чорного моря під егідою ООН або ОБСЄ;
- своєчасне інформування про морські (повітряні) аварії з потенційними наслідками для забруднення територіальних вод, економічних зон, повітряного простору та прибережних районів;
- координація спільних пошуково-рятувальних робіт.

Водночас стратегічні інтереси України в Чорноморському регіоні обертаються навколо [29]:

- розширення джерел постачання енергоносіїв шляхом доступу до ресурсів Каспійського регіону;
- створення безпечних і зручних трансрегіональних транспортних маршрутів для виходу на ринки Близького Сходу та Центральної Азії;
- забезпечення національної безпеки шляхом пом'якшення загроз східного походження, таких як міжнародний тероризм, нелегальна міграція, транснаціональна злочинність та наркоторгівля, через створення регіональних механізмів протидії;
- підвищення геополітичного значення України шляхом посилення її впливу в країнах регіону та створення системи стабільності, що потенційно може призвести до того, що Київ візьме на себе роль регіонального лідера.

Потужний військово-промисловий потенціал України відкриває різноманітні можливості для співпраці між чорноморськими країнами. Взаємодія з Україною сприяє європейській інтеграції та полегшує реалізацію модернізованих ініціатив у країнах регіону. Крім того, ці країни не заперечують використання українського потенціалу у миротворчих операціях для урегулювання локальних конфліктів, таких як грузино-абхазький, грузино-осетинський, молдовсько-придністровський, і вважають його прийнятним для себе (Грузія, Молдова) [37].

Заснована на цих принципах регіональна система партнерства і стабільності могла б стати органічним елементом загальноєвропейської архітектури безпеки, оскільки НАТО і ЄС наразі не виявляють чіткої готовності до створення нових форм і структур гарантування стабільності й безпеки в Причорномор'ї.

Проте, існують загрози для українських національно-державних інтересів у Чорноморському регіоні, які мають як зовнішні, так і внутрішні джерела. Ці загрози вимагають комплексних заходів та координації дій всіх зацікавлених сторін. Серед таких загроз можна виділити конкуренцію за оптимальні маршрути транспортування енергоносіїв, зростання геополітичних впливів інших країн, лобіювання інтересів

іноземних держав або кримінальних структур в АР Крим, а також недостатню здатність українських державних та бізнес-структур формувати ефективні механізми захисту українських інтересів у регіоні через постійну політичну нестабільність.

Більшість цих загроз і викликів у Чорноморському регіоні можуть бути подолані та реалізовані шляхом створення регіональних структур безпеки, які забезпечать спільну платформу для співпраці між усіма країнами регіону з урахуванням їхніх інтересів [32].

Ще в 1993 році Україна виступила з ініціативою розробити й впровадити багатосторонню політичну угоду, спрямовану на зміцнення довіри й безпеки на морі між чорноморськими країнами, включаючи Україну, Болгарію, Грузію, Росію, Румунію і Туреччину [37]. Ця ініціатива мала на меті започаткувати новий етап у розбудові довіри й безпеки в Європі, оскільки попередні багатосторонні домовленості такого характеру переважно стосувалися сухопутних і військово-повітряних сил.

Українське керівництво та Збройні Сили розглядають створення BLACKSEAFOR як відчутний внесок у зміцнення регіонального співробітництва в Чорному морі та посилення взаємної довіри й стабільності. Вони підкреслили, що така співпраця не повинна розглядатися як виклик або протидія Росії чи НАТО. Міністерство закордонних справ України наголосило, що політика країн-партнерів у цій сфері має ґрунтуватися на розбудові відносин з Росією, НАТО та іншими державами на принципах паритетності та взаємної вигоди [40].

Офіційна церемонія підписання Угоди про створення Чорноморської групи військово-морського співробітництва та шести супутніх документів відбулася в Стамбулі 2 квітня 2001 року. Серед присутніх були міністри закордонних справ Туреччини (І.Джем) і Грузії (І.Менагарішвілі), заступники міністрів закордонних справ України (Ю.Сергєєв), Росії (О.Авдаєв) і Румунії (М.Моток), а також командувачі ВМС Туреччини (І.Ерділ) і Болгарії (П.Панчев).

Згідно зі статтею IV Угоди, головною метою BLACKSEAFOR, задуманої як «регіональна організація з обмеженим членством, але відкритого характеру», є

«сприяння подальшому зміцненню дружби, добросусідських відносин і взаємної довіри між чорноморськими державами», а також «зміцнення миру і стабільності в регіоні шляхом поглиблення співробітництва і взаємодії між військово-морськими силами» [41]. Чорноморська група призначена для проведення пошуково-рятувальних операцій, надання гуманітарної допомоги, розмінування, захисту навколишнього природного середовища, організації візитів доброї волі та інших завдань, погоджених між сторонами, і проведення навчань для підвищення ефективності та взаємодії при виконанні цих завдань.

Згідно з пунктом 4 статті VII Угоди, Чорноморська Група може використовуватись і за межами Чорноморського регіону в операціях, які здійснюються за мандатом ООН або ОБСЄ, а також в інших міжнародних діяльностях, які відповідають цілям та завданням БЛЕКСІФОР/BLACKSEAFOR. Таким чином, діяльність Групи має неагресивний характер і не спрямована на створення будь-якої військової коаліції проти конкретних держав або блоків.

Формування Чорноморської групи військово-морського співробітництва виключає безпосереднє залучення військово-повітряних і сухопутних сил. До її складу входять флагманський корабель і 4-6 додаткових кораблів (як правило, фрегати, есмінці, корвети, патрульні катери, тральники, десантні або допоміжні судна) з шести чорноморських країн, що діють під єдиним командуванням. Ці кораблі діють під оперативним керівництвом командувача формування і можуть бути виведені в будь-який час за рішенням відповідних міністерств оборони.

Політичні аспекти операцій BLACKSEAFOR і принципи управління Комітету командувачів ВМС країн-учасниць щорічно обговорюються на засіданнях, в яких беруть участь глави зовнішньополітичних або оборонних відомств країн-учасниць. Ці зустрічі також мають повноваження затверджувати план діяльності Групи на наступний рік і приймати рішення про прийняття нових держав, якщо міністерські або представницькі зустрічі не можуть бути скликані. Тимчасові експертні групи можуть створюватися міністрами закордонних справ і оборони за потреби для проведення

конкретних обговорень. Військові консультації високого рівня проводяться під наглядом начальників генеральних штабів або їхніх делегатів [34].

Слід зазначити, що кожна країна-учасниця зберігає повний контроль над своїми кораблями, приписаними до BLACKSEAFOR, дозволяючи відкликати їх для національних цілей з попереднім повідомленням інших членів. Комітет командувачів ВМС країн-членів відповідає за загальне планування й управління БЛЕКСІФОР, в тому числі за призначення командирів, начальників і штабів, схвалених країнами-учасницями. Комітет регулярно звітує перед міністрами закордонних справ або оборони й начальниками генеральних штабів за допомогою щорічних або спеціальних звітів.

Питання практичної реалізації угоди про створення Чорноморської групи військово-морського співробітництва, укладеної у Стамбулі, обговорювалися під час робочого візиту міністра національної оборони Туреччини С.Чакмакоглу до України з 8 по 10 серпня 2001 року. Під час зустрічей з О.Кузьмуком і Л.Кучмою також обговорювалися перспективи українсько-турецької співпраці в галузі військової освіти та військово-промислового комплексу.

Серед основних напрямків співпраці шести причорноморських держав, які відображені у Документі, можна виділити кілька аспектів. По-перше, це співробітництво та контакти у військово-морській сфері, що передбачає встановлення прямих каналів зв'язку між військово-морськими установами держав, обмін інформацією щодо функціонування ВМС (повинен здійснюватися не пізніше 30 квітня кожного року), проведення освітніх заходів для військово-морських офіцерів, співпраця у запобіганні екологічних загроз, боротьба з тероризмом та іншими міжнародними викликами до безпеки, включаючи можливість надання допомоги у боротьбі з організованою злочинністю, незаконним обігом наркотиків, зброї, незаконним рибальством, а також подальший розвиток співпраці у сфері пошуково-рятувальних та інших заходів.

Відповідно до положень Документа, передбачається проведення щорічних візитів до військово-морських баз і обмін відповідною інформацією про сили та корабельний склад ВМС шести причорноморських країн, а також проведення військово-морських навчань довіри на ротаційній основі. Також планується регулярно проведення консультацій між країнами-учасницями з військово-морської проблематики, обмін візитами морських офіцерів та експертів різних рівнів, встановлення контактів між відповідними військово-морськими інститутами та інші спільні заходи.

Згідно з умовами Документа, планується щорічне відвідування військово-морських баз і обмін необхідною інформацією про сили та склад кораблів ВМС шести причорноморських країн. Також передбачається проведення ротаційних військово-морських навчань з питань довіри. Крім того, в планах регулярні консультації між країнами-учасницями з питань військово-морської проблематики, обмін візитами морських офіцерів та експертів різних рівнів, а також зв'язок між відповідними військово-морськими інститутами та інші взаємодії.

Під час підготовки до введення в дію Документа про заходи зміцнення довіри й безпеки (ЗДБ) у військово-морській сфері Чорного моря, з 5 по 7 червня 2002 року в Севастополі відбулося засідання Групи планування другої активації BLACKSEAFOR на рівні експертів. Обговорення були зосереджені на визначенні заходів захисту від потенційних терористичних загроз, спрямованих на групу. Для вирішення завдань другої активації було створено оперативну групу, до складу якої увійшли тральники з Болгарії, Росії, Румунії та Туреччини, патрульний катер з Грузії та український корабель управління «Славутич», під загальним командуванням капітана 1 рангу І.Тенюха [35].

Таким чином, оперативна координація військово-морських сил «на бойовому чергуванні» в Чорному морі виявилася дієвим механізмом співпраці між чорноморськими державами з метою підтримання безпеки, миру і стабільності в регіоні. Не виключено, що в майбутньому BLACKSEAFOR може розглядатися як

морський компонент багатонаціональних миротворчих сил у Південно-Східній Європі.

Участь України у спільній чорноморській групі військово-морського співробітництва «BLACKSEAFOR», яку вона заснувала разом з Туреччиною й активно підтримує, має низку суттєвих переваг [31]:

- Сприяння відкритості та зміцненню довіри між країнами, що межують з Чорним морем;
- Підвищення міжнародного авторитету України як морської держави;
- Вплив на розвиток міжнародного морського права в Чорноморському регіоні;
- Покращення умов співіснування флотів чорноморських держав та консолідація зусиль у питаннях морської політики;
- Посилення спроможностей ВМС України щодо підвищення бойової готовності та участі у морських миротворчих, гуманітарних та пошуково-рятувальних операціях.

Підкреслюється, що поглиблення військової співпраці між Україною і Туреччиною сприяє зростанню взаємної довіри й зміцненню безпеки у двосторонніх відносинах і в Чорноморському регіоні. Воно також узгоджується з траєкторією України на євроатлантичну інтеграцію, надаючи їй відчутного значення і відкриваючи нові шляхи для конструктивного просування вперед.

З огляду на значну роль турецьких військових у політичній структурі «Третьої республіки» та їхню активну участь у зміцненні безпеки й стабільності в Чорноморському регіоні, конструктивна військова співпраця між Туреччиною та Україною набуває першочергового значення. Ця співпраця не лише є ключовим елементом у зміцненні взаєморозуміння між двома країнами, але й сприяє підтримці миру і безпеки в регіоні.

Проте, важливо зауважити, що певні політичні обмеження, пов'язані з членством Туреччини в НАТО, можуть вплинути на характер та обсяг військового

співробітництва з Україною. Зокрема, анексія Криму Росією у 2014 році залишається складною проблемою в міжнародних відносинах, і відношення Туреччини до цього питання може бути досить обмеженим. Туреччина, як член НАТО, підтримує територіальну цілісність та суверенітет України, але її взаємодія з Росією в інших аспектах може вплинути на характер військового співробітництва з Києвом.

ВИСНОВКИ

Після анексії Криму Росією у 2014 році відносини між Україною та Туреччиною зазнали певних змін. Туреччина вважає анексію Криму незаконною і не визнає її, відтак підтримує територіальну цілісність України. Країни розпізнали один в одному потенціал для співпраці та стратегічного партнерства, в тому числі для забезпечення безпеки в Чорноморському регіоні та зменшення впливу Росії в регіоні. Це засвідчують не лише укладені між ними договори, а й ґрунтовна співпраця в економічному (зокрема укладання угоди про зону вільної торгівлі та доробки у цьому аспекті) та військовому напрямках (покращення та забезпечення потреб ОПК обох країн). Україна та Туреччина, мають спільні стратегічні інтереси, які підкреслюють їхню готовність співпрацювати для досягнення спільних цілей.

Історичні та культурні зв'язки між двома країнами також сприяють співпраці. Розвитку культурних відносин і співпраці сприяє наявність на території АР Криму кримськотатарського народу, який Туреччина активно підтримує, опікується його становищем у зв'язку з репресіями та переслідуваннями, що почалися після анексії півострова, та співпрацює з міжнародними організаціями для захисту його прав та інтересів. Загалом, обидві країни мають багату культурну спадщину, що може позитивно впливати на розвиток культурних відносин.

Економічні інтереси також грають ключову роль у відносинах між Україною та Туреччиною. Обидві країни мають значний економічний потенціал, який може бути використаний для взаємовигідного співробітництва. Україна та Туреччина мають змогу встановити продуктивну співпрацю, адже для України Туреччина постає привабливим партнером, що знаходиться у відносній близькості, а Туреччина, своєю чергою, бажає диверсифікувати товарообіг, зменшуючи залежність від Росії не лише в питанні корисних копалин, а й інших. Україна та Туреччина активізували економічне співробітництво, зокрема у сферах торгівлі, інвестицій та енергетики. Також спостерігалось збільшення обміну культурними та освітніми програмами між

країнами. Обидві сторони виявили зацікавленість у поглибленні військово-технічного співробітництва.

Двосторонні угоди між Туреччиною та Україною, що охоплюють питання від захисту інвестицій до взаємної допомоги, підкреслюють міцне і тривале партнерство в галузі інвестиційного співробітництва. Протягом трьох десятиліть ця співпраця процвітала, про що свідчить створення таких організацій, як Міжнародна турецько-українська асоціація бізнесменів (TUID) та Союз промисловців і підприємців Туреччини та України (TUSIB), які активно сприяють розвитку ділових зв'язків між двома країнами. Розширення діяльності TUID в Україні та відкриття представництва в Стамбулі, а також заснування TUSIB у Києві є свідченням узгоджених зусиль, спрямованих на сприяння інвестиційній діяльності та економічному співробітництву.

Статистичні дані Національного банку України дають кількісне уявлення про глибину турецьких інвестицій в Україну. Станом на 31 грудня 2021 року загальний обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України сягнув 64 163,2 млн. доларів США. У цьому контексті Туреччина постає як значний інвестор, посідаючи 15-те місце серед іноземних інвесторів зі значною сумою 615,2 млн. доларів США. Ці дані підкреслюють значний внесок Туреччини в економічний ландшафт України та підкреслюють важливість продовження співпраці між двома країнами для подальшого розширення інвестиційних можливостей та взаємного процвітання.

Ставлення Туреччини до анексії Автономної Республіки Крим з боку Російської Федерації є сталим. Туреччина не визнає анексії Криму Росією та продовжує підтримувати територіальну цілісність України, включаючи Крим, вважаючи анексію незаконною та порушенням міжнародного права. Політичний діалог між Україною та Туреччиною протягом цього періоду був інтенсивним. Важливою особливістю є ініціативність Туреччини щодо вирішення конфлікту дипломатичним шляхом. Туреччина не тільки виступала за підтримку суверенітету та територіальної цілісності України в ООН, а й за свого посередництва ініціювала переговори між Україною та Росією, сприяла діалогові та розв'язанні питання. Також, завдячуючи участі

Туреччини було здійснено масштабний обмін полонених (в т.ч. командирів полку «Азов») та втілено в життя зернову угоду.

Анексія Автономної Республіки Крим Російською Федерацією мала вагомий наслідок для відносин між Україною та Туреччиною. Зокрема, на політичному рівні Туреччина висловила підтримку України та відмовилася визнавати анексію АР Крим Росією. Економічні санкції, які були введені на відповідь на анексію, обмежили торговельні та економічні відносини Туреччини з півостровом. Соціально та культурно анексія призвела до переселення та репресій проти кримськотатарського народу, що викликало занепокоєння Туреччини, яка активно виступає за захист їхніх прав. Культурні обміни більшою мірою були обмежені, до культурних заходів, що проводяться посольством України в Туреччині. В цілому анексія Криму мала вплив на відносини між Україною та Туреччиною, створила деякі складнощі та вимагає спільних зусиль для їх подальшого розв'язання.

Наостанок, у світлі тривалих дипломатичних відносин, встановлених Договором про дружбу і співробітництво між Україною і Турецькою Республікою від 05.04.1992 р. [7] та закріплені у Меморандумі про взаєморозуміння щодо Угоди про вільну торгівлю між Урядом України та Урядом Турецької Республіки та двосторонню торгівлю між Урядом України та Урядом Турецької Республіки від 23.10.2023 р. [19], можна зробити обґрунтований прогноз щодо майбутньої траєкторії розвитку відносин між Україною та Туреччиною. Ці основоположні документи підкреслюють відданість взаємному співробітництву, економічній співпраці та політичній дружбі між двома країнами, забезпечуючи міцну основу для тривалої взаємодії.

Спираючись на історичні прецеденти та сучасну геополітичну динаміку, можна очікувати поглиблення двосторонніх відносин між Україною та Туреччиною у найближчому майбутньому. Економічна взаємозалежність, якій сприяють положення вищезгаданих угод, ймовірно, буде посилюватися, що посприє збільшенню обсягів торгівлі, інвестиційних потоків та технологічного обміну. Крім того, спільні

стратегічні інтереси, особливо в Чорноморському регіоні та за його межами, можуть сприяти більш тісній співпраці у сфері безпеки, включаючи спільні військові навчання та ініціативи з обміну розвідданими.

Однак, варто не забувати про потенційний вплив зовнішніх чинників на траєкторію розвитку українсько-турецьких відносин. Геополітичні зрушення, регіональна нестабільність та глобальна динаміка сил можуть створювати складнощі та виклики, які можуть вплинути на напрямок та інтенсивність двосторонньої співпраці.

Крім того, внутрішньополітичні події у кожній країні також можуть мати вплив, формуючи політичні пріоритети та ставлення до двостороннього партнерства. Проте, з фундаментом, заснованим на дружбі, співпраці та взаємній вигоді, загальна перспектива майбутніх відносин між Україною та Туреччиною видається багатообіцяльною, готовою протистояти викликам і скористатися можливостями для спільного процвітання та стабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Близькість не лише географічна: Українсько-турецькі відносини. Урядовий кур'єр. 2017. С. 3.
2. Варбанець П. У повітрі запахло змінами: Регіональні пріоритети зовнішньої політики Туреччини. Політика і час. 2018. № 7. С. 51-58.
3. Василенко С. «Чорноморська доктрина» України та її сучасні виміри. Людина і політика. 2022. № 4. С. 17-26.
4. Воротнюк М. Українсько-турецькі відносини: здобутки, проблеми, перспективи. Зміцнення безпеки в Чорноморському регіоні і перспективи турецько-українського співробітництва. Центр Разумкова; Фонд Арсенія Яценюка «Open Ukraine»; Центр міжнар. та європ. дослідж. Ун-ту КадірХас; [кер. проєкту: В. Чалий; ред. україномов. ч.: Л. Шангіна, М. Пашков; ред. англомов. ч.: В. Клименко, Є. Шульга] К.: Заповіт. 2021. С. 36-39.
5. Всеукраїнська наукова конференція «Україна – Туреччина: історія культурних зв'язків і співробітництво на сучасному етапі» тези доповідей. Турецьке управління співробітництва та розвитку при Кабінеті Міністрів Республіки Туреччина. К. 2017. 27 с.
6. Дашкевич Я. Турецька орієнтація XVI-XVIII ст. в Україні. Міжнародна наукова конференція «Україна-Туреччина: минуле, сучасність та майбутнє» 14-16 травня 2017. К., 2018. С.60-69.
7. Договір про дружбу і співробітництво між Україною і Турецькою Республікою: Міжнародний документ від 04.05.1992. Офіційний Інтернет-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>
8. Зам'ятін В. Борис Тарасюк: «Україна не може бути експортером революції» / День. 2021. С.4.
9. Караосманоглу А. Для України важливо використати турецький шанс. Діловий вісник. 2019. № 7. С. 4-7.

10. Кислуха А. Вплив російсько-української війни на інтереси та політику Туреччини. Круглий стіл з нагоди Дня спротиву окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя: Інформаційно-аналітичні матеріали до Круглого столу 23 лютого 2023 р. (Київ). К.: НАУ, 2023. С. 14-15.
11. Кислуха А. Зовнішня політика Туреччини у контексті внутрішніх чинників. Міжнародна науково-практична конференція «Політ». 2023. С. 84-85.
12. Корсунський С.В. Українсько-турецькі відносини: минуле, сьогодення, завтра. Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2021. Вип. 17. С. 24-31.
13. Кочубей Ю. Відповідно до «чорноморської орієнтації». Політика і час. 2021. № 1. С. 7-15.
14. Кравченко В., Силіна Т. Абдуллах Гюль: «Туреччина підтримує приєднання України до Плану дій щодо членства». Дзеркало тижня. 2021. 31 липня-6 серпня. С.2.
15. Кравченко В., Силіна Т. Абдуллах Гюль: «Туреччина підтримує приєднання України до Плану дій щодо членства». Дзеркало тижня. 2019. 31 липня – 6 серпня. С.2.
16. Кучмій О. Туреччина на перехресті цивілізацій: трансформація зовнішньої політики та культурної ідентичності. Міжнародна наукова конференція. 2018. С.598-604.
17. Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством оборони України і Міністерством національної оборони Турецької Республіки: Міжнародний документ від 14.07.1993. Офіційний Інтернет-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>
18. Меморандум про взаєморозуміння у галузі енергетики між Міністерством енергетики та вугільної промисловості України і Міністерством енергетики та природних ресурсів Турецької Республіки: Міжнародний документ від 25.01.2011. Офіційний Інтернет-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>

19. Меморандум про взаєморозуміння щодо Угоди про вільну торгівлю між Урядом України та Урядом Турецької Республіки та двосторонню торгівлю між Урядом України та Урядом Турецької Республіки: Міжнародний документ від 23.10.2023 р. Офіційний Інтернет-портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_001-23#Text

20. Моцик О. Відносини між Україною та Туреччиною на сучасному етапі. Міжнародна наукова конференція. 2021. С.38-57.

21. Мхитарян Н. Стратегія розвитку українсько-турецьких відносин у контексті пріоритетних завдань української держави. Українсько-турецькі відносини: стан і перспективи розвитку: матеріали міжнародної конференції / За ред. М.О. Воротнюк. Одеса: 2016. С. 14-22.

22. Мхитарян Н.І. Особливості формування сучасної зовнішньої політики Туреччини. Стратегічні пріоритети. 2012. № 1 (22). С. 177-182.

23. Офіційний сайт Державної статистики. URL: https://loga.gov.ua/sites/default/files/collections/oglyad_rinku_turechchina.pdf

24. Оригінальний звіт Державної статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2022/02/14.pdf>

25. Піскорська Г., Князев. Н., Ілюшенко В. Інфокомунікаційні зв'язки між Україною та Туреччиною. Міжнародна наукова конференція. 2021. С. 584-590.

26. Про забезпечення зміцнення довіри та безпеки у військово-морській галузі на Чорному морі: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2.10.2003 № 595-р. Офіційний Інтернет-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>

27. Про затвердження Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки про умови взаємних поїздок громадян: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.04.2012 №329. Офіційний Інтернет-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>

28. Про затвердження Угоди між Урядом України та Урядом Турецької Республіки про співробітництво в галузі енергетики: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2005 № 1058. Офіційний Інтернет-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>

29. Про створення Чорноморської Групи Військово-Морського Співробітництва: Ратифіковано Верховною Радою України від 05.06.2003 № 948-IV. Офіційний Інтернет-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>

30. Рассоха Л. Українсько-турецькі відносини (1990-2005 роки). URL: www.niss.od.ua/p/92.doc

31. Редькіна В.А. Сучасний потенціал україно-турецьких відносин у контексті реалізації гео економічної стратегії України. Актуальні проблеми економіки. 2019. № 7 (97). С. 50-61.

32. Сергійчук В. Історичні традиції порозуміння між українським і турецьким народами. Міжнародна наукова конференція 2021. С.80-90.

33. Спільний план дій між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки з розширеного співробітництва. Офіційний вісник України. №17. 2022. С.510. Стаття 1271.

34. Стан та перспективи українсько-турецьких відносин. Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/472/>

35. Тарасюк Ю. Стратегічні перспективи та розвиток двосторонніх відносин між Україною та Туреччиною. Європейський політико-правовий дискурс. 2019. с. 197-203.

36. Традиції османської дипломатії. Чому Туреччина для України партнер, але не союзник. 2020. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62682378>

37. Туранли Ф. До питання історії утворення сучасної Турецької держави. Міжнародної наукової конференції з нагоди 80-річчя заснування Турецької Республіки. 2021. С.74-77.

38. Угода між Міністерством оборони України та Генеральним штабом Збройних Сил Турецької Республіки про двостороннє співробітництво в галузі військової освіти і підготовки військ: Міжнародний документ від 28.01.1997. Офіційний Інтернет-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>

39. Угода між Україною та Турецькою Республікою про взаємне сприяння та захист інвестицій: Міжнародний документ від 27.11.1996. Офіційний Інтернет-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>

40. Угода між Урядом України і Урядом Турецької Республіки про нафтопровідну систему Джейхан-Самсун: Міжнародний документ від 18.06.1997. Офіційний Інтернет-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>

41. Угода між Урядом України та Урядом Турецької Республіки про співробітництво в галузях військової підготовки, технологій та науки: Міжнародний документ від 27.07.1994. Офіційний Інтернет-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>

42. Халимоненко Г. Розвиток тюркології в Україні в роки незалежності. Міжнародна наукова конференція. 2022. С. 308-321.

43. Черніков І. З глибини століть. Про миротворчу тенденцію у взаєминах України і Туреччини у контексті історії. Політика і час. 2019. №7. С.72-78.

44. Черніков І. Мустафа Кемаль Ататюрк і розвиток турецько-українських взаємин (1918-1938). Міжнародна наукова конференція. 2019. С.510-518.

45. Швець Ю. Українське бачення значення Туреччини на сучасному європейському полі. Міжнародна наукова конференція. 2018. С.544-547.

46. Gerring J. Case Study Research: Principles and Practice. New York: Cambridge University Press, 2017. 265 p.

47. Yin R. Case Study Research: Design and Methods. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage, 2019. 219 p.

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційної роботи

Тема «Аспект АР Крим у відносинах України з Туреччиною: з 2014 до 2023 року»

Студент Власенко Поліна Олександрівна

(прізвище, ім'я та по-батькові)

Рік навчання, факультет 4 р.н., Факультет соціальних наук та соціальних технологій

Науковий керівник ст. викл, к.н. Тараненко Г.Г.

(вчений ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент _____

(вчений ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Захищена “ ____ ” _____ 2024 р.

Короткий зміст роботи:

Кваліфікаційна робота присвячена вивченню відносин між Україною та Туреччиною щодо Автономної Республіки Крим (АР Крим) з 2014 по 2023 рік. Вона складається з трьох розділів.

Теоретико-методологічні підходи до вивчення відносин між Україною та Туреччиною: у цьому розділі досліджуються ключові підходи до формування дипломатичних відносин між країнами та методологія дослідження цих відносин.

Наслідки анексії АР Крим Російською Федерацією для відносин між Україною та Туреччиною: у цьому розділі аналізуються взаємодія між країнами до та після анексії Криму, реакція Туреччини на анексію та її наслідки для політико-економічних відносин, а також ініціативи для підтримки стратегічного партнерства.

Вектори розвитку українсько-турецьких відносин стосовно АР Крим після анексії: у цьому розділі розглядаються гуманітарні зв'язки в контексті політики реінтеграції Криму до України, економічний розвиток в умовах поглиблення євроінтеграції та військово-технічна співпраця між країнами в рамках BLACKSEAFOR щодо Криму.

Робота завершується висновками та списком використаних джерел.

Short summary:

The qualification work is dedicated to studying the relations between Ukraine and Turkey regarding the Autonomous Republic of Crimea (ARC) from 2014 to 2023. It consists of three chapters.

Theoretical and Methodological Approaches to Studying Relations between Ukraine and Turkey: This chapter explores key approaches to forming diplomatic relations between the countries and the methodology of studying these relations.

Consequences of the Annexation of the ARC by the Russian Federation for Relations between Ukraine and Turkey: This chapter analyzes the interaction between the countries before and after the annexation of Crimea, Turkey's reaction to the annexation, its consequences for political-economic relations, and initiatives to support strategic partnership.

Vectors of Development of Ukrainian-Turkish Relations Regarding the ARC After the Annexation: This chapter examines humanitarian ties in the context of Crimea's reintegration into Ukraine, economic development amid deepening European integration, and military-technical cooperation between the countries within the framework of BLACKSEAFOR regarding Crimea.

The work concludes with conclusions and a list of used sources.